

श्री.

भक्त्या समर्पणम् ।

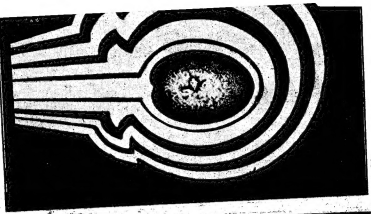
वन्देत्. परमात्मानं ब्रह्म विष्णुं शिवानन्दम् ॥	॥ १ ॥
कोटेश्वराभिष्व देवं कोटेश्वर प्रानवांसिनम् ॥	॥ २ ॥
यस्य मूर्तिं शुभा यथा प्रादुर्भवति प्रत्यहम् ।	॥ ३ ॥
बलान्मयैक समये सिद्धिदाद करोति यः	॥ ४ ॥
तस्य देवस्य माहात्म्यं श्रुत् ब्रह्मभुजेनयत् ।	॥ ५ ॥
संशोष्य शेषान् प्राचीनान् कृतान् राट्टनाथया	॥ ६ ॥
नारायणो यामनिरहं जोषी शान्तिप्रदोऽहम् ।	॥ ७ ॥
वज्रराज्य (श्रीकल) प्रानवासी विष्णुपावनदंशकः ।	॥ ८ ॥
मयाऽयंते पुण्यमिदं कोटेश्वरप्रदायद्वये ॥	॥ ९ ॥
अनेन प्रीयतां देवो भक्तानां कामपुरकः	॥ १० ॥

× × × ×

श्रीकोटेश्वर विष्णुश्च विविह हा लोकवर्षी वर्तते ।
भक्तोषि निजपूर्णकाम कालो अकषी तिरौ राहलो ।
ज्याचें नाम अर्चें हरी जड मुठां नागवि उडरी ।
गंगा बाहल भरती निजबभू नामांकि यो सुंदरी ॥ १ ॥

संप्रदायिक स्तोत्र

या तिरौ नरे कोटेश्वर गीरेनाथ महापुत्र ।

प्रथमावृत्तीचे प्रस्तावनेचे दोन शब्द.

रत्नामिरी जिह्मपात की किल्लेक प्राग्जिद वेरस्थाने आहैं।
 रत्नामिरीक कोलहर येसील श्री कोलहरराये देवरथान शेर, बहुतेक
 किल्लेवत बोकसि विस्त्रावत रागुहाणपों जुहुँदे महराजरा, बज्जुन अन्न
 रत्नातून या प्रोतात गेलीं आहैं। किल्लेक बूज्जुमहापादुबाहिर
 माणपु, रागिबवर, बोलारपास हज्जर मैल दूर असल्लगा प्रदेसिह
 आहल्ल आहैं. यापेकी कैक जगानों कोकण प्रोत डोलायानों
 रागुहा देखल्ल नसेल, तथापि टका कही मायुक ये प्रवल
 पडहिनी रत्नापी मयें कोकणानें बाणन जगालीं आहैं रत्नात निक-
 डोल जुलदेहैं ही एक प्रवल रज्जु, समजयथास हल्लत गह्वी,
 कोकणाबाहिर बाकानें बसपूवों बाहिर एल्लेलगा कोकणाबाकी
 कोकणानें सतगताहिर चरती नसेल, पादुराहिर उमै नसेल किबा पदुन
 मातोस फिल्लेया पदराथा तोषयानें रत्नात नमराहिर उरलें
 नसेल, किहलुना पदराही जाठन आपय्या पदराकनाथा ये मुंदि-
 सामय्याबा जोरावर रत्नानीं एरुहें वेसव ये जहांगिराहिर संपादन
 केलेय्या आहैं ही रत्थाणजुहें ही कोकणाकी सुटपतीं बाजवोती
 ये पार नमाली पोकलीनीं आहैं यांची रत्नात चालाहिर मालवोती
 नसेल, तथापि ज्याय्या सनार लाय्या वेमवाल नमवें जामवें
 ये रत्नात स्वतःलाहि मल्लक उंठवें करावें लागवें यापि सख्ख-
 काळीं, सतेव ऐरय्याबा भयानहिर ज्यावें मरणा वेमवें जामवें
 धवीं दूर कोकणांत जवापि कोणतीं रथलें असलील, उर ती नी
 रत्नातें जुलदेहैं हल्लत, सजयारास ये रथिवेत बांरय्या विवा-
 नमोच्चार करुन रत्नात नैय्य सतर्पण करीत बसलत.

 (\mathbb{R}) [illegible]

आणकी एक कारण असें आहे की, देवसंघर्षी जी विस्तृत माहिती त्या स्वर्गीं जाऊनहि मिळाली नसती ती मला पुण्यांतल्या पुण्यात नसल्या वाणी मिळाली. हा श्रम जसा मला झाला तसाच हुरेदेवीं गेल्याच्यो वरील देवाच्या भक्तांमहि हे पुस्तक बाबून होईल यात संशय नाही. या जोशी यांनी केलेल्या कामांतरीच हेच महत्त्व असून त्यांचे जीव त्या त्या कोंकणस्थानांतून झाल्या-बाबून रहाणार नाही.

या जोशी यांनी प्रस्तुत पुस्तकांत श्री कोळेकराची उत्तर-सिक्क्या, तिचें प्राचीनत्व, देवाच्याचें वर्णन, देवाची पुत्रावर्णा, देवासंघर्षी अवस्थी आलेले चमत्कार, आरत्या इत्यादि सर्व माहिती जितकी उत्तरलक्ष झाली तितकी गेल्या दोन तीन वर्षांत अमन्युचें क धुळकून आता पदरमांड करून पुस्तककथानें प्रसिद्ध केली हें त्यांचे श्रीच्या ठिकाणी असलेल्या मिळटेंच धोतक होय. स्वातंत्र्या-सांपातक स्थिति अनुकूल नसताहि त्यांनी हें कावें शोधताच नेंलें याबद्दल श्री कोळेकराच्या भक्तांनी त्यांचेविषयी जितकी छान-झात दाखवावी तितकी योडीच आहे. त्यांच्या या कार्यास योडील प्रसिद्ध नागरीक श्रीमंत शालार यांनी जसे आर्थिक सहाय्य केलें तसेच इतरांनीहि स्वयच्छत्रसुधार केल्यात त्यांत आलेल्या सर्वे कार्य सहज निघून जाईल हें सांगण्यास नकोच. शेवटी श्री कोळे-कराची अत्यस्वल्प सेवा या प्रस्तावनेच्या कामनें करण्याचा योग माझे मित्र या. नारायणशास्त्री जोशी यांनी आपून दिल्याबद्दल त्यांचे आभार मानून हा लेख पुरा करतो.

पुणे आश्विन वस १०
वृक्ष १८९३ }

बाबुरेच कुल भावे
सह लेखक केवटी.

द्वितीयावृत्तीचें निवेदन.

श्री. कोळेकराच देवाच विपुलपत्तक भूतेन ।

ममकलाभपुण्याचें वरदाय नवी नमः ॥

आज श्रीकुपेनें श्रीकोळेकर देवस्थानाच्या दहिहोलाची द्वितीयावृत्ति भरतवनांतुं संपन्न करण्यांत आम्हांला आनंद होत आहे.

परंतु आमनें उन्मांगमायी म्हणजे उलट याबाचा एकरीस बेला परामेव करून अक्षर भारतावर सत्ता प्रस्थापित केली. हे करांना अनेक तऱ्हेची हिता त्यांचे हातून पडली. तिचे पाप-कालानर्थ त्यानें मोठा अरामेव यज्ञ केला व त्यांत निष्कलेली सर्व पुष्पी बाह्यभानां दान दिली. यामुळे जुडें त्याला स्वातंत्र्या निवासा-करतां स्थान नाहीसे झालें. कारण—

दत्ते स्वस्ते न वसस्व भारोप्य धर्मवृत्तकः ।

इत्थं विविध मुनिराट् पालसहस्रस्य दक्षिणे ॥ १ ॥

लोकपत् सकला पुष्पी चकार गणनस्थितः ॥

वृद्धादि वंश अ. ५५

दान दिलेल्या भूमीचा उपभोग येथें शारंग दृष्ट्या शुनिकारक अवस्थानें निवासेस्थान घोषण्याकरतां ती जाकण मागति सर्वे पुष्पीचें निरोक्षण करूं झाला कोठेहि निवासाला उचित असे समानानकारक स्थान न दिसल्यामुळे ती परत सहाय्यतावर आला. त्याला पक्वताचें निविध प्रकारचें सौदर्य, कल, पुष्ट, दिव्यचमत्कारि यांची समृद्धि, अनेक ठिकाणी स्वच्छ व मधुर जल बाहेणारे निहोरीनद पाहून आनंद झाला व या पक्वताच्या समीपाच वारताच्य कार्याचें असे ठरविलें— राधाभ्याकरतां अतीशत असलेलें स्थान समुद्राजवळ मागावें, अली कल्याण मुणल्यामुळे रामानें मोठया नगराणें समुद्राजाला विनोति केली की—

‘ वातायं मेदिनीं वै हि मन्मथानां च प्रभो ’

सागर, मठ-आश्रमाला पुरेही मला मूनि वे. विदयापान
नवनि सप्तदशे उतर दिले- मेदिनी न प्रयास्यामि रेखाभात्रामभि,
रेखनर सुद्धा मी भूमी देणार नाही. या उतरातों मूळ झालेल्या
रामानें बाण सांगल्यानें १०० योजनें जांब व सहा योजनें खंड अशी
भूमि समुद्रापासून मिळविली. तिलाच “ हनुमतरामक्षेत्र ” असें
म्हण्टले जाते. ही भुपाचे आकाराची असल्यानें हिचे दुसरें नांव
‘ झुपीरक ’ असें आहे. या झुपीरकलांचे वर्णन भारत वनपर्व-
मध्यें आले आहे. परशुरामानें या क्षेत्राचे भाग पाडले त्यांत-
कोंकण हें एका भागाचें नांव आहे. कोंकण लढावी म्युल्सित
खालील प्रमाणें आहे.

‘ कुक्काव्वायतं यस्मात् जातं सर्वं कौक्याभिषम् ’ कु. मं.
पुर्वी. विज्या कणाकणाची मशागत-मेहरात करून खाणवडीला-
निवासाला योग्य-असा हा भाग केल्यामुळे याला कौकण म्हण्टले
जातें. कै. चित्तामण्यार वैज म्हणतात- ‘ कौकण म्हणजे रत्ना-
निरी संहिता ” (गोखले पराज्यासा इतिहास प्रस्तावना) हें
विधान सहादि खंटाची मूळतें. कारण- कैरलजग पुराणच तथा
गोमंतसंहिता: ॥ इतकी कौकणमास्य उपदेशाः प्रकीर्तिताः । स.
त. क. ५५ यांत गोमंतक हा कोंकण भागाचा उपदेश म्हण्टला
आहे. म्हणजे कौकणची सीमा गोमंतकापर्यंत जाते. ज्या अशी
‘ गोमंतक ’ हा कोंकणचा उपदेश म्हण्टला आहे, त्या अशी
गोमंतक हा महासाग्रांतच विलीन झाला पाहिजे या म्हणण्याला
ऐतिहासिक सबळ पुरावाच आहे. अतो- कोंकणस्थ म्हणजे
‘ कोंकणांत राहिलारा ’ हा जरी सामान्य अर्थ असला तरी
हा वाढ खडप्यानें विशेष जातीवाचक बोलिलेला जातो. कौकणस्थ

म्हणजे चित्तावन ब्राह्मण होय. परशुरामानें आपले क्षेत्रांत अने-
कानी बसविले केली त्यांत उत्तरकुरुव-दिमलवाहीन अत्यंत
विद्वान्, बुद्धिमान्, वैदिकवादला, आचार संमत् असे बौद्ध
गोत्राचे ब्राह्मण आपण त्यांची ज्या भागांत बसाविले केली
त्याभागाला ‘ आर्यावर्त ’ असें म्हण्टले आहे.

शास्त्रा उत्तरती याच स्थावित्रा मिथुसंगः
आर्यावर्त नांम देशस्तत्र मे चित्तपूरवम्

गुह्यन महत्त्व.

शास्त्री नदी (जयगडची साठी) ज्या उतर सीरापासून
उत्तरकडे सर्वाशी नदी जगडिणी सागराला मिळते (बाणकोट,
रत्नागिरी जिल्ह्याचे उत्तर टोंड) तन्मध्यवर्त प्रदेश हा आर्यावर्त
होय. हा देश-भाग पाहून-म्हणजे त्यातील ब्राह्मण बुद्धिमान, आचार-
संपन्न, विद्वान पाहून मात्र चित्त प्रसन्न होतें. या आनंदाच्या
नयान पशुराम म्हणतात-

अथुता मनचित्तस्य पावनं क्षेत्रं सत्तु तत्
अत्र विप्रा ब्रह्मविदो नास्मा तेन मण्डितलाः ॥

आतां आजपासून या क्षेत्राला मी ‘ चित्तापावन ’ क्षेत्र म्हणतों व
क्षेत्रांत राहिल्याच्या विनव्ही, विद्वान्, ब्राह्मणांना, ‘ चित्तापावन ’ हें
नांव देतों यावरून चित्तापावन ही सत्ता परशुरामाचेंच ठेवली हें
स्पष्ट आहे. चित्तापावन ब्राह्मण हा क्षेत्राची विद्वान्, बुद्धिमान्,
प्रयत्नवादी, महत्त्वाकांक्षी असतो असे वर्णन पुष्कळ ठिकाणीं
केलेले आढळतें. छत्रपति शिवाजी महाराज परशुराम क्षेत्रांत
परशुरामाचे स्तंभाचे आले असतां म्हणतात- “ या क्षेत्रांत
ब्राह्मण बसली क्षुपच. वणानि गोरे, बुडतीं चलाव, अन् स्वरुपांना
लाव पण अहिलय ज्येष्ठारी, बोलण्यांत कार गोरे. बोलते वेळीं
अनुस्वारान् अनुस्वार मोडून घ्याला. चित्तापावन ब्राह्मण. ”

(उत्तरकडे ज्या शिखरिच जूनीस पृ. ४५५)

चित्रावर्तनीकी १४ गोत्रें व साठ उपगोत्रें, उपनीचें मनुष्यबे-
हुलें, पराणी फार प्राचीन आहुत, उपनीचें ही विषय, ब्राह्मण-मन,
उद्योग-मन, गण, अश्वपत्त, देश, काळ इत्यादि निर्दिष्टाने बदलत
जातात, व त्याप्रमाणे आन साठकीं तीनचोख्या वर गेली आहेत.
तरी तीं सर्व चौथा गोत्रांतच अंतर्भाव होतात. गोत्र बदलत नाही.
बदलतंही नाही. (गाना सा. चापकर कुल चित्रावर्तन पुस्तक
पृष्ठा) हाप्रस- सर्व चित्रावर्तन आश्रमोचें मूळ वसतिस्थान त्रिप-
ल्लण परितर म्हाणवें अश्वपद-रत्नगिरि ते वाणकोट हें ह्मण. आश
जरी चित्रावर्तन फार दूर ठिकीणी काही मिडिया रहति असला
तरी त्याचे प्राचीन मूळ स्थान हा 'आशवर्ति' ह्मण. प्रायः
यामुलेंच सर्व चित्रावर्तनीची- वाडेकर, डेळगेकर, महालाळी,
मुगा, लक्ष्मीकर, लक्ष्मीनरिह, केवराव, गणपति इत्यादि कुल-
देवते या मानित आहेत. हाहि वतह्मीचा पुरावा आहे.

श्रीकोळेकर देवत या पैकींच आहे. माते, बर्गे, वाड, बाग,
कोल्हटकर, पंचनदीकर मोडक, काही पेठ इत्यादि चित्रावर्तन
परंपरायें हें कुलदेवत आहे. तसेच कोळेकर गावांतील आचारकर
जोशी, बर्गे, कर्गे इत्यादि परंपरायें कुलदेवता इतकेच हें उपास्य,
व इतक देवत आहे. कै. रामचंद्र विठ्ठल जोशी यांस कोळेकराचें
दर्शन झालें होतें. उद्योगवशा निमित्त दूर दूर ठिकीणी सेवेच्या
सकल जनांनी आनखा कुलदेवतेचें-उपास्य देवतेचें दर्शन व यथाः
अथवा यथावत्, हाच हेतु पुस्तक प्रकाशन करण्यात आहें.

इके १८५३ मध्ये प्रकाशित प्रकाशित झाली. त्या नंतर आर्थिक
सामर्थ्य यत्नानुसार स्वस्य होतो. फार नवीनूनी कें. सदाशिव
नारायण जोशी, कोळेकरकर, (मर्कट साधारणा) यांनी द्वितीय-
श्रुति बद्दल लिहिले. म्हाणून मुंबईला जाऊन त्यांनी मोठ वेतली व
आहे असेच पुनः पुस्तक छापण्यासाठी अर्थिक माहिती मिळाली
तर फार थोड्याच अर्थात याला मिलाव लागणा. प्रयत्न करतो. हा
विचार मी स्वतः सांगितला. ती स्थाना पडला. नंतर त्यामागीं अर्थिक
अर्थिक माहिती मिळण्याचे दुष्टानें मी प्रयत्न सुरू केला. जेव्

जेव्हा यानाचेच दिलेल तेव्हा जाऊन लेखन, वाचन व समस्त मोटी
वेळन माहितीचें दाखण कर्तें लागलां. श्री. कमलाकर महादेव
आचारकर यांचा परिचय झाला. त्यांनी देवस्थान विषयक
जवळले पणजेवंचि जेणे कायद पण मोठया प्रेमानें दिले. आनंद
वाटला. त्याचें दाखण केलें. इतक्यांत, श्री. सदाशिवराव जोशी यांस
आमुष्य कमी झालें. आमचा आधार गेला. स्वाभाविकच मन
विषय झालें. 'मर्गे न शोच्य' असें समजान मानून श्रीवर मिळा
डेव कायं चालू डेवळें, कऱ्हाडला छोट यथायांतील श्री. गोविंदराव
लोट-माणवत आहेत त्यांचेकडे माहिती मिळेल समजल्यानंतर
तेव्हा गेलों, मुक्काम केला. त्यांनीहि फार मोठया आदरांन
देवस्थान विषयक कायदपण दाखविले, त्याचें दाखण केलें. पुण्याला
आठ दिवस राहून भारत देवहास मंडळांत जाऊन श्री. म. ह्. खरे
यांची गाठ घेतली. रथानी महानुभाषिपुत्रक पुस्तकें वाचवयास
दिलीं. तेव्हा रथानी (ऑलिव्हेरन ओफीस पुण दन्तरपनील)
ओफार यांचा परिचय करून दिला. यामुलें ह्या सरकारी संस्थेच
वसेण मिळाल्यानें जेव्हा पेक्के दन्तर पहाण्यास मिळालें. दामोदर
श्री. जगन्नाथ जोशी यांसर पेक्कनर यांनी काही माहिती लिहून
पाठविली. याप्रमाणें सर्वच मिळालेल्या माहितीचें संतानवार दाखण
कळत कळी प्रत तयार झाली. पण प्रकाशनाचें काय-अशा
विचार येतोच कै. सदाशिवराव जोशी यांचे वय. मधुसूदन
नारायण जोशी यांनी वयचे इच्छुनुसार यथाशक्ति मदत देण्याचें
आश्वासन दिलें. श्री. कमलाकर दयाल आचारकर, शिवबाजीबाई
कमानी चाला, यांनी मोठया प्रयत्नांन मिळविलेली माहिती, यथाव
देवस्थाना प्रकाशित करावीच. प्रयत्न कर्त. श्री. जेजेने काय पुन
होईल अशा विचारात दिला. श्री. केवळ सिताराम जोशी, कोळेकर
यांनी पुस्तक प्रकाशनाबद्दल आग्रह केला. मध्यमरती मुंबईला गेली
असलां श्री. नरहर केवळ महाजन दादर, मुंबई. यांनी आश्वासन

(६)

अनुक्रमणि का

१ कोलबरे गावची सामान्य माहिती	१
२ श्री कोलबराची उत्पत्ति व दंतकथा	६
३ देवतेचे प्राचीनत्व	८
४ देवाळ्याचे सामान्य वर्णन व माहिती	१०
देवाळ्याच्या चतुर्भागा	
मावलि मंदिर	
नारायणाला	
श्रीविष्णु मंदिर	
श्रीगणेशावि मंदिर	
श्रीदेव कोलबरा	
५ मनोरेजक इतिहास	१८
६ सामान्य विचार	१९
७ सद्यःस्थिति	२२
८ देणया	२३
९ उत्सव	२५
१० बळग्रही निमित्त-अतिथ्यानुष्ठान	२७
११ आचारभूत कृते कानव पत्र	२७
मोडक घराण्याचा इतिहास पत्रक १	३७

विले. अर्थात सर्वांच्या ओसाहनाने ही जगावाराची व्यापार वेळी. श्री. गोविंद गंगाव आपारकर सापण, अतिथ्यानुष्ठानाचे व्यवसाय श्री. अतारराव बड, सुसेरी खड, सध्या मुकाम निघर हिरवे, रामप्राद, श्री. आपारसाहेब, भावे मोहन शिंदेरा यांकडून, प्रयाशासित मरत आली आहे. सर्वधि या महामेष्ट्या काळात कल्याणचे माहिती बरीच उपलब्ध साध्याने पुस्तक पुढेपुढीं अशीच पट मोठे होत आहे अर्थात सर्वहि कार येत आहे. पुस्तक प्रकाशन हा कामाचा वसा नसल्याने किंवा आपारा श्री. कोलबरा ऊंचे व सर्वांच्या सहानुभूतीने काम पूर्ण होईल. माझने न उंचे व सर्वेष्ट्या मुखाचे लक्षात घेईलच. श्री. कोलबरा ऊंचे व सर्वांच्या सहानुभूतीने काम पूर्ण होईल. श्री. कोलबरा ऊंचे व सर्वेष्ट्या मुखाचे लक्षात घेईलच. श्री. कोलबरा ऊंचे व सर्वेष्ट्या मुखाचे लक्षात घेईलच. श्री. कोलबरा ऊंचे व सर्वेष्ट्या मुखाचे लक्षात घेईलच.

सर्वेष्ट पुत्रिः सन्नु सर्वेष्टानु निरासयाः ।
सर्वे मन्त्राणि पश्यन्तु मा कश्चिद् दुःखमाप्नुयात् ॥

इति

मिति. मार्तिक शु. ३ शुद्धवार

वर्षे १८८७

नारायणपारसी जेजुरी

आमलक.

मु. पो. जालंदर, लखनौ.

१२ लठे रत्नर-जुनी माहिती	..	३
टॅम् नांवची सनद	..	
पेवळे दत्तार-देवणीवदल सनद	..	
खिब्यावची सनद जमाखर्च टोकाण १८९४ ते १८९९	..	
नगारखाण्यावळकी शाण	..	
दलियाची यादी-जुनी	..	
१३ कमलाकर दावा आभारकर	..	४
याचे संग्रहील कागद पत्रक	..	
समाप्तपत्रावदल.	..	
१७६४ मवील उल्लाहा जमाखर्च	..	५
१४ देवाचे प्राचीन अर्वाचीन चमत्कार	..	५
मंगा व सिहनाद या विपरी विचार	..	६
१५ कोळधर नांवको प्राचीन रचना	..	६
१६ आचार्यकर-आभारकर	..	६
१७ आरति, अर्पण पद, गाणी वगैरे	..	७

मुक्तीची बुद्धली-जमाखार प्रकाशित होवटी की मरणावदल
मरतूर आहे. त्याचे आरंभी-लारांकी एक देवी-या बाळागुठे-कोळवरा
मंगलगुप्त मारामय बोली, तारावला-मुंबई लिहिलाल-जते बाबारे.

श्रीकृष्णः

श्रीकोलेश्वर देवस्थानाचा संक्षिप्त

इतिहास.

SHRI KOLESHWAR DEVASTHANAM

१ कोळथरें गांवची सामान्य माहिती

कोळथरें हा गांव रत्नागिरी जिल्ह्यातील दापोली तालुक्यात समुद्र किनाऱी दाभोळ बंदराच्या अलिकडे उत्तर दिशेला सुमारे तीन कोलावर आहे.

येथे शेव्हाचे मार्ग- (१) मुंबई येथून बोटीने येणे असेल तर माऊल्या धबधबेकन सकाळी ८ वा. सुटपा-या दाभोळ कार्ग्याच्या बोटीत वसून दाभोळ बंदरात उतरावे. साधारणपणे ती बसवासीपथ एस. टी. स्टॅंड आहे. तेथून एस. टी. नें कोळथरें येथे जावे. सध्या मुंबई ते दाभोळ बोटीचे तिकीट ६ रु. १२ येथे आहे. दाभोळ ते कोळथरें एस. टी. तिकीट ४० येथे आहे.

(२) हुमरा मार्ग- मुंबई कोळथरें एस. टी. नें वा मुंबई दाभोळ एस. टी. नें येणे असेल तर दाभोळच्या बसिकडे काट्यावर उतरावे. तेथून भिसेव सामान नसेल तर चालले जावे. अथवा दाभोळ-कोळथरें एस. टी. नें कोळथरला जावे. किंवा मुंबई-दापोली गाडीने दापोलीला जावे तेथून कोळथरें गाडीने कोळथरें येथे जावे, ही गाडी दापोली-हून दुपारी ३ वा. सुटते. मुंबई-दापोली गाडी मुंबईहून सकाळी

शेवट- विद्यावनेर-धर्मशास्त्राचे विद्वान माधवरावरावजी जोशी, आंबेडकर म. दा. आंबेडकर. दा. दापोली, वि. रत्नागिरी. माधवराव रत्नागिरीमुक्त व दीनूकाशियारावे करे.

६ वे मुमारास निवून दापोलीला मुमारे २ वे २-३० ला येते.

(३) सितारा मार्ग:- देवगड, सार्वतवाही, माळवण, वगैरे वसिण भागांतून येणं असेल तर त्या त्या ठिकाणांतून सुटपाच्या एम. टी. नें रत्नागिरीला यावें. नंतर रत्नागिरी-दापोली गाडीने दापोलीला यावें. तेथून वरीलप्रमाणें कोळयरे येवें यावें. रत्नागिरी दापोली एम. टी. तिकीट ५ रु. आहे.

कोळयरे हा गांव पुर्वेकडे डोंगर व पर्वतभेकडे समुद्र यांच्या अर्धद पट्टीत वसलेला आहे. येथील हवा गिरीची असल्यामुळे आजारवाडें प्रमाण कमी असतें.

कोळयरे हा गांव कोणी केव्हां वसविला हें नक्की समजत नाही. पण ५०० वर्षापूर्वीची बरीच जुनी वसाहत आहे हें निश्चित. जुन्या कागदपत्रांतून कोळयरे तर्फे पंचमढी साखुडर मुकुणहुत असा उल्लेख आढळत असला तरी पंचमढी गांवांतोला आगरभागांत आजची वसाहत आहे सरस्वतीच कोळयरे हा गांव मुकुसुमनूद व भरभराटीत होता हें मोडक घराण्याच्या इतिहासावरून स्पष्ट दिसतें. कारण आगरभागाची निर्मिति मोडक घराण्यांतोला ज्या पुण्यानें केली ती पुण्य कलें साठे रत्नागिरी येथून येजेन प्रथम कोळयरे येवें आला. त्यावेळीं साधना पंचमढीचा आगरभागा हें मोठें येणल होतें. तेथें कोळयरे येथील लोक त्याकडे वसले. त्याचवेळीं आगरभागांत जाला असत. पुढे मोडक घराण्यांतोला वंशवाजनें मिळलीच्या बाबदाखडून काही ह्मक मिळविले. वसाहतीकरता ती जागा मिळवून नंतर मोडक पंचमढीला गेले. (मोडक घराण्याचा इतिहास पृष्ठ २१ ऐतिहासिक संदर्भ १-३ पहा) नंतर काही दिवसांनी

बहिश्वादी येवें रत्नागिरी रावें व मोडक यांच्यांत बाब उपस्थित होऊन तो त्यावेळेचे अधिकारी काढेजी आंवें सल्लेख बाबेकडे मेल. तो सन १६३१ आहे. कोळयरे गावचें क्षेत्रफळ ११०० एकर असून लोकसंख्या अद्ययावें १५०० चे घरांत आहे. गांवांत बासण, सोनार, जुमार, गुरज, भंडारी, कुणवरी वगैरे हिरानना-बाबून सर्व जातीची वस्ती आहे. आहीं वर्षापूर्वी बाहेरून वस्तीची पर ५० होती पण कळकायद्यामळे व बाबदाया महाराष्ट्रमळे व मी होत होत सध्या मुमारे ४० वरें आहेत. सर्वत्रच हा परागाम दृष्टीला पडतो. सडेंनाचकी सुधारणा महाराष्ट्र महाराष्ट्र एक वस्ती अस पडत आहेत. हा काल माहिता. येथील लोकांचा धंदा शेती करणें, नारळ सुपारीची लागवड करणें, हा होय. शिक्षणाच्या क्षेत्रांत मात्र हल्ली फार सुधारणा होत आहेत मराठी सात रचना व इंग्लिश १० ची परीक्षा वर्षा चालू आहे. आतां हाय स्कूल शाळें आहे. सर्व कामधंदा त्या दूरट नें पुढें पाळत ट. कोत आहेत. कोकणचा कोणताही भाग त्या तो निर्वासित असतोच पण त्यातही हा गांव समुद्र किनारी असल्यामुळे याचा देखावा असत रमणीय व मनोवेषक असा आहे. येवें बरवा नणपति, श्रीगुर्गा, वाघेवर, कोळेवर हीं फार जुनी देवस्थानें आहेत. श्री गो पाळ कुण मंदिर याला मुमारे १७५ वर्षें सालें. या देवस्थानाबद्दलची माहिती के. गो. न. आचरल यांनी लिहिलेल्या "विषयव्यापी वैदिक संस्कृति" पुस्तकांत मिळते. ती येवें उपलब्ध करतो. पृ. १२५

"६. सन १७७८/७९, श्रीगुर्गा मीने कोळयरे येवें प्राचीन देवालय होतें. तें स्थानलांचे (हबबाचे) दंग्यात दाख सालें. बहुत

बाप देवीची स्थापना मळहटी. त्यास साहाय्यकुरी ग्रामस्थांनी नवीन देवालय बांधले व देवीची स्थापना केली."

"इ. स. १७७४ খিসাবী हरी ग्राम यांनी श्रीगुणार्जे देवालय बांधले. याही नेमणूक ५२ रुपये. या देवाळांत बलराम, कृष्ण, रेवती, शनिमणी अशा मूर्ति आहेत." समोर गवळानी मूर्ति आहे. या गावांत बालाजी विष्णूक उजे दे रहात होते व पन्थेक भेट भागवत है रहात होते.

बापये यांनी बापेश्वराजें देवालय बांधले. गावांत महादेव बल्लाळ, गणो बल्लाळ, आपाजी बल्लाळ, रामाजी बल्लाळ बापये असे चार भाऊ होते. यापैकी गणो बल्लाळ बापये हा काशीत गेला व त्याने संन्यास घेतला. त्याने आपली जमीन-वाढी सर्व, आपले दहाहील बापायस लिहून दिली. काशीत कागद लिहिला, त्यावर दही जणांच्या सहया आहेत. आपाजी बल्लाळ बापये यास बाटवून दहा राजपुरी गेला. त्याने अगोबर हबशाने गांव लुटला व जाल्ला होता. ग्राम बापाये एक आहेत. ग्राम-बापाये परस्पर दहा दिवस मुक्त भरणारे आहेत व वातां-कट वेळ हे तीन दिवस मुक्त व सोपार भरणारे आहेत. (सध्या गावांत बापाये कोणीच नाही व धातोंशीला देवही नाहीत.) बापाये यांना पुत्रतुलित नसल्यामुळे त्यांनी ग्राम यांना जमीन-वाढी देऊन टाकली. जनावन खत व बिसावी हरि ग्राम विरुद्ध पणोरान व विरक बापुजी बडवे यांचा तंटा होता. त्या वेळीं या गोष्टीं बाहेर आल्या आहेत. बडवे (बडे) हे कोळभट बरे मळे या

टीप - १. याची मूळ माहितीराजे देवालयजाला ग्राम गणो बल्ला,

गावांतून आले असे त्या बादांत निष्णळ आले आहे. (वि. वे. संक्षेपित पृष्ठ १२५) बापेश्वराचा उत्सव माघ बड १३-१४-३० असा विहराचीचा तीन दिवस होता. आलेकत बापेश्वर मंदिरांत याची एक जगल्यामुळे श्री. केशव सिद्धाराम ओली, कालाभर यांची अहीन कं. गं. भा. गोरावर दिवकर बागूल हिने प्रति-स्पर्धार्थ १०० रुपये खर्च करून १९३२ साली दुसरी केली. सध्या मंदिर सुस्थितीत आहे.

बापेश्वराचे उत्तरेस समीपच श्रीगुणार्जेचे मंदिर आहे. देवीचा उत्सव वैश. शु. १३-१४-१५ तीन दिवस होता. बडु-दंडाचे विहराची रचणारा असते. रचणारेचे समीप सध्या बापाये नाहीत. तरी देवीचे मंदिरांतून रथ निघताच पहिला पुजेचा मान त्यांच्या जागीला दिला जातो. याबद्दल देवीचे देवालयपार्शी बापाये यांचा पूर्वी निकटचा संबंध असला पाहिजे. बापाये हे चरणे पूर्वी तरकारी प्रमुख असावे. बापेश्वर व देवीचे मंदिर ही सर्व बागा त्यांची पूर्वी असली पाहिजे व संन्यास देवीचे देवालय राब झाल्यावर त्यांनी दुधाकार घेऊन पुनः कोणीद्वार केला असता. असे अनुमान करण्यास हरकत दिसत नाही. याशिवाय पुजेच्या मानाचा संबंध जुळत नाही. हे गुणार्जेची मंदिर पूर्वी गवळाने चिखले आत असे व त्याकरता पंचरात्रीच्या मोठेक देवालयपार्शी १००० पेढ्या गवत व ५०० पेढे बरवा गणपति व श्रीगुणार्जेची स्त्री येत असे असे पेढे रथर कोकण जमाव रमाल २१६ यांत स्पष्ट उल्लेख केला आहे. (मोठक कुलवत्सांत पुरवणी पृष्ठ ४८ पहा) सध्या कोले घातली आहेत. श्रीगुणार्जेची मंदिरासमोर पूर्वेला पूर्वी उल्लेखिलेले श्रीगोपालकृष्ण मंदिर ग्राम यांनी बांधलेले आहे. या

देवाकालां बाय यानीं काहीं उत्पन्न दिलेलें होतें. कांहीं यानींनगर बाय यानीं देवाक्याची अग्रस्था महाजन माजकले सोपोविकी. स्थापनाचें सध्यां विद्यमान असिलेले पावांतीस बूद्ध श्री. नारायण विष्णू महाजन हे पहात असतात. देवाची पुता, उत्तम, सगारा-धना अद्वैतसमयी उत्तर साजणे इत्यादि कार्याची जबाबदारी महाजन माजकडे होतो. पूर्वी देवालय नवत अग्न आंय यानीं जिवलें जात असे. पण उत्तरीतर नवजादिकानीं विधवे त्रासाचें व खांचें होळें लागल्यामुळें श्री. नारायणराय महाजन यानीं सुमारे ४० वर्षांपूर्वीं स्वखर्चानें पन्ना घातला. सध्यां यरीळ. तिहाई देवस्थानाची अग्रस्था ब्राह्मणचर्च पहात असतो.

श्रीदेव मंदिर—ब्राह्मण ब्राह्मण साठींत साठ वर्षांपूर्वीं कै. विष्णू पंचक ऊर्जे अग्या आचारकर यानीं आपले खाचवी जालेंत श्री देवाचे देवालय इ. स. १९०६ सालीं पुढटीबजा आपलें असून त्यांत श्रीदेवाचे पाडफांची स्थापना आहे. (अग्या आचारकर यांचा यथाप्रसंगीं परिचय देऊं) सध्यां त्याची अग्रस्था त्यांचे वंशज पहातात. असे. पादमाचें कमधाय श्रीवापेकर, श्रीदुर्गा श्री. गोपाळकुण्ड व श्रीदेव या मंदिराची नवीन माहिती वी उपलब्ध झाली ती देऊन सवईत प्राचीन, स्वयंभू, व जागत असें श्रीकोटेश्वर देवस्थान असल्यानें त्यावर फार लोकांची अड्डा आहे. शिवाय भवे, कोल्हटकर, वर्त, पंचनदीकर, मोडक वगैरे घराण्यांचा हा कुलस्वामी असल्यामुळें त्याच्या दंतकथा, जुने कागद पत्र व प्रत्यक्ष स्थिती यांचे आधारे साक्षिप्त इतिहास लिहिले आहे.

२ श्रीदेव कोटेश्वराची उत्पत्ति दंतकथा
कोटेश्वर हें स्थान स्वयंभू आहे. याविषयी दंतकथा

अशी—हल्ली ज्या ठिकाणी देवालय आहे तेथें पूर्वी भातवेठी करीत असत. एकाच कोळार येथील रहिवासी एक कोळी सेठी-साडी जमीन नागरीत होता. नागराचें नागराचें जमीनदात उदक लाळ दिवू लागलें. तसेंच नागराचें कोळालाई रकत लागलेलें. दिसलें. पुढेकळ विचार करूनही हा प्रकार काय असला हें त्याचे लक्षांत येईना. तेव्हां तो कोळी असत भयभीत होऊन नागर सोडून घरीं आला.

येतांना मागीत जो मेटेल त्याला हें बुल सर्प लागला. साळें. हां हां म्हणतांच एका लाग्यावत हो जातमी सर्व मांसभर पसरली. तत्काल बसकार पहाण्याकरतां त्या येताकडे वळला. बोर, बूद्ध सर्व तऱ्हेची सर्व जातीची मंडळी ऐक्य जमा झाली. बसकार पाहून हा काय प्रकार असला याचा विचार करूं लागली. पण काहीएक कारण लक्षांत येईना. अखेर सर्व निराश होऊन आपापल्या घरीं आले. इकडे त्याच कोळ्याला रात्री स्वप्नांत त्रिशुणभक्त दरीन देऊन आपण प्रगट झाल्याचें श्रीनी सांगितलें. मग प्रातःकाळीं उठलांयणीच कोळयानें रात्री झालेला बुद्धांत सर्व लोकांस सांगितला. जेव्हां पुनः पूजवू त्या येतासमीर सर्व लोक जमा होऊन पहातात तो तें स्वयंभू जिंग बुद्धीस पडलें. मग सर्वानीं साष्टांग नमस्कार करून भोंवतालची जागा स्वच्छ केेली व एक लक्ष्मणसे देवालय उभारलें. देव कोळ्याला सांपडला म्हणून त्याला कोटेश्वर—कोळयाचा + ईश्वर = स्वामी—या नांवानें संबोधू लागले.

१ कै. परिशिष्ट १ ले अग्रज याचा.

या दृष्टीने किचनेक मूर्ती तळावयाच्या विहितेनच ठेवल्या. तर काही क्षमतीनीही पुण्य करून ठेवल्या. पुढे थोडसा. दावीनेचा काल लाभलाच तत्कालीन धार्मिक जनतेने आपले देवतांचे पुढील प्रतिष्ठा केेली. तसेच कोठे कोठे क्षमिनीत पुण्य करून ठेवलेल्या देवतामूर्ती कालांतराने निमित्तजनंताने उल्लंघन करीत झालीं उगळून होईल लागल्या. तरकालीन जनतेने त्यांचे रक्षण केले अशी अनेक उदाहरे आहेत. त्यातीलच शाही, एक प्रकार असलेक. काही असे: श्रीकोटेश्वर देव प्राचीन आहे हे स्पष्ट आहे.

(४) देवालयाने वर्णन व सामान्य माहिती

श्रीकोटेश्वर यांचे देवालय पूर्वाभिमुख असून मुख्य दारीच्या बाहेर पूर्वे दिशेला सराट प्रवेशीत देवाचीच जालीच असल्यामुळे कार रक्षणीय दिशेने, भोंवतालची भेसांगिक रचना पहाताच मन शांत व स्वतंत्रदम साधनांमधून व्हात जाईल.

“वचना सिखिले सुंदर पहाती विस्तरीत घरादार” (पदमं. १ लेख) वामन द्वापरी केलेल्या या वर्णनाचा साक्षात् अनुभव मिळतो. सर्व विवस्व संसार व्याप करून निर्मिस्व संसारमन, संतुष्ट शांतव्या अंतःकरणाला येथे येताच, एक प्रकारे स्वातंत्र्य व स्वातंत्र्य सुख उपायोगवाचाला मिळून साधन संसार शिवा पूर्ण पाहू होणे.

देवालयच्या स्वरुपीता—देवालयाने अस्वतंत्राचे, पूर्वेक पुरव दारीकडे जाणारा पायथरस्ता आहे. दक्षिणेक पुष्कळभौ नावाचे तीर्थ आहे. पूजा, अभिषेक इत्यादिकांपर्यांत याच तीर्थाचे उदक आपलात. या पुष्कळभौ तीर्थापासून सुमारे १००-१२५ पायलावर येथील बंधारी जमीनीक श्रीमान्, गृहस्थ, महादेव

जगाराम मयेकर यांनी ५० वर्षांपूर्वी बांधलेले, लहानच पण दुमदार श्रीरामाचे मंदिर आहे. या श्रीरामाचा पुजारी स्वामिनीपूज्य २. चिकंदमढी कर्ये हे होते. अलिकडे त्यांचा नृदावस्थेमुळे त्यांचे पुत्र्य श्री. बळवंतराव कर्ये हे पूजा करतात. श्रीराम नमनीचा प्रत्यक्ष मधारी सनाभाकडून मोठ्या आनंदाने केला जाली, या राम मंदिरापासून पश्चिमेला सुमारे २५-५० पायलांवर श्रीमान् चिकंदी नारायण मयेकर यांनीही दिनांक ५-५-३५ ला श्रीलाली मंदिर बांधले. संस्था मयेकर पुराणे त्याची व्यवस्था पहाईल. मंदिराची पोरण्य प्रतिष्ठा वेढवे कं. वे. दा. सं. कमळाकर यांची बोवो यांचे देवदेवी खाती घाली. श्री. केवड शिवायाम येथी हे पूजा अर्चा करतात.

देवालयाने पश्चिमेक भातशेतीची जमीन आहे उत्तरेला गोधरावना लहान नदी असून तिचे काठावर एक परमेशाला व पाखीचे देवालय आहे. धर्मशाला सुमारे ६२ फूट लांब व २० फूट रुंद आहे. येथे यात्रेकरू, वैरागी, पायथस उतरतात. ही परमेशाला श्री. लाटे (यांचा परिचय पुढे होईल.) यांनी बांधली. परमेशालीचवीं दुसरी वगैरे करणारा हनुक यांचेच वंशजाचा आहे. व ते त्याप्रमाणे लख देव असतात, सुमारे ५० वर्षांपूर्वी लाटे यांच्या विद्यमान असलेले श्री. इत्याच कुंडल लाटे यांचेच ‘म. टंम ता. कऱ्हाड’ यांनी स्वतःची धर्मशालेचा शिर्षोदार केला. श्री. लाटे यांचे संमतीने काही दिवस गुरुव इल्ली व्यवस्था व दुसऱ्या करीत. पण ते पुढे अश्वत्थ शाखा-मुळे ही धर्मशाला विद्यमान लाटे यांनी बाह्यून शास्त्राचे स्वाधीन केली आहे. ही धर्मशाला पूर्वी साय व पयस यांनी चिकंदी जात

असे व ती ब्राह्मण मंडळी स्वतः निवत असे. असे १७८९ च्या की. वे. निवक बासुदेव उर्फ बाबा आषाढकर यांचे पुत्रक नं. १ बळम विसर्जे. पुत्रक नं. १ मध्ये बाबा म्हाबातर- "श्रीकोटेश्वर देवालयप्राची मांड लावला त्याचे तारख १८ वर्षा मि. शु. ५ मी खर्च- या सदरात लिहीलात- चौदा तारखाची किंमत रु. १८२ एक रुपया दोन आणे देशालयावळजी धर्मशाळा निवली मागेवी ब्राह्मण मंडळीला दिले तारख ६ विष्णू गुरव यांकडे सुद्धाही ८ ठेवला. त्याची किंमत १० वहा आणे. या मन्त्रकूपारकन वळे १७८९ पूर्वीच धर्म शाळा बांधली होती. श्री. रत्नात्रय लाट यांनी जीर्णोद्धार केला त्यावेळीं मंडळीची कोले होती. नंतर श्रीलंकडे सगळीही कोले पातली आहेत. याकरता ग्रामस्थांना ७।८ तें ५।२० खर्च झाला. सध्या ग्रामस्थांचे स्वाधीन असून तेच ध्यवस्था चालूनात. अजयश्री निर्मित केलेल्या अनुष्ठानाचे वेळीं या धर्म शाळेचा फारच उपयोग झाला.

मारवि मंदिर- पुढाटीच्या जवळून असून कै. दामोदर बापूशे सोपण मु. कोळवरे यांनी १०० वर्षपूर्वी बांधले. काही दिवस त्याचे वंशज मारवी जमोदसच करीत असत. सध्या ग्रामस्थ वर्गची जबाबद करतात. जमोदसबाकीला श्री. म. या. जोशी, ताराराम मुंढे यांनी बघील वंदू के. सराशिर ताराराम जोशी यांचे नावे देणगी म्हणून १०० रुपये दिले असून त्याचे आचार्यून उत्तरव केला जाता.

ग्रामभागे देवालयाने बाह्य चतुःसीमनि ध्वजकोकन करून अंमर्षा निरीक्षणार्थ पुढाटीप्रक्षेप करतोच देवालयाने सर्वोपार

८ फूट उंचीचा दगडी तट पुढाटीस पडतो. त्याला प्रवेश करणा- कलां दक्षिणेतर दोन महादरवाजे आहेत. या महादरवाजें द्वारे कलांच आघारात देवालयाचे पुर्वेस निवेव्ही ५ फूट उंचीचा बरका असून त्यावर नगरखाना, देवालयसमोर आलेले तीन भिगुर, धर्मवेळेचे देवालय व त्याजवळ १२ फूट लांबीचा पाण्याचा होत असल्याने दृष्टीस पडतो, पुढे दक्षिण मार्गांन कलां दक्षिणेस श्रीविष्णूचें मंदिर लागते. उत्तरेस श्रीनगपतीचें मंदिर आहे. या प्रमाणें आघारातील चतुःसीमा सांगून प्रत्येकी संक्षेपतः माहिती सांगतो.

नगरखाना ही संस्था अगदी स्वतंत्र आहे. या संस्थेची शासनाचा सांख्यिकीक रित्या कोणत्याही प्रकारें हस्तक संवध नाही.

नगरखान्याची इमारत पूर्वी गुणक्यात होती. इमारत बसले वीर्ण साठ्यामुळे सुबहे वसरे ठिकाणी नोझरी वंश कर- नाच्या काही ग्रामस्थ ग्रामहण धर्मांन स्वतंत्र निधि जमवून नजबत विरखाया इमारत बांधले. या कामीं ग्रामस्थांनी हुंडा-स्वरप मदत केली आहे. तसेंच उपरीमिदळ होवाजवळ एक बहुलीचा मठही बरोल ग्रामस्थ वर्गाने जमा केलेल्या निर्धनत्व देवापुढे प्रतिदिनी दोन वेळ चौघडा पुजे आहे. या नगरखाना संस्थे- बरोळे सर्वाधिकार निधिसंघाटक मंडळानें आपल्यातीलच ट्रस्टी निवडून त्याच्या स्वाधीन केले आहेत. या संस्थेच्या स्थापनेचा काळ सके १८०० आहे. या संस्थेत मावजरी सन १९१९ मध्ये मोडा- वार उत्प्रेषित होऊन प्रकरण कोर्टात गेले होते. पण पुढे आप- सात समजूत होऊन प्रकरण मिटले. नंतर काही वर्षे ध्यवस्था

लुप्तम होती। पुष्टे कहीं मारपागने तूत निजिसंगहक मंडल विह
अंत पावके अमृत सध्यां जो बीषरा आजतो वो घामसंग
श्री. कमलाकर महाजन मण्डलता—शामवेरडील के. केयरा
महाजन यधि इच्छुल्लुप त्याचे ज्येष्ठ बिंदवीष (मांस वधु
श्री. नरहर देशव महाजन हे कमरिवाः सध्यां प्यवरपा पण्डिता
मा विवरा लटे यधि माईक कार पूवीपासून देका
धुपासोचे बढी बीषरा वातीवजा जाल असे व त्याकडतोन गुण
मंडलीला प्रतिबर्षा कहीं वेतन मिलल जसे. सन १९५३ पुन
ही प्यवरपा होती हे पुढील लटे यधि नं. ४ जे पनकरारन लका
देईल.

[illegible]

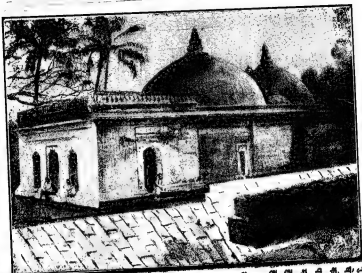
या प्रामादोहेतवीयं व्रतहला पाप्मानां ह्येव कर्माणां ।
 यानि शोचता, या ह्येवैत शेषाया पाट । श्रीकोटोत्तर देव
 मातङ्गीवला अमुन देवकार्यावधं यावा उपयोग करण्यता याव
 देवकार्याव्यतिरिक्त पाटावा उपयोग कोटिपुत्र कष्टं न । मातङ्गी
 सरकार दसरी पुत्रता ओहो हल्ला पाप्माना गुटवडा भा
 लानायामुळे व कोहो काणणे पाट बंद शास्त्रायामुळे ह्येवत पाटा
 नवते, पूर्वा पा ह्येवत काराहे ह्येते, व संस्थानाहो देवदत्ताकार
 वेवता वसुधैव कुटुम्बकम् उपयोपसनेकरादी वेवधं दसत अहे.

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

[illegible][illegible]

आत्म्यामुळे ग्रामस्थांनी वर्षाणी करून १९०७ साली नवीन संपन्न रखरी दगावाची मूर्ती आपण स्थापन केली. या विषयी श्रीजेब गोळ आनी- मुंबईहून ही नवी मूर्ति आपण श्री. कै. विठाराम भटकी जोशी याजकडे ठेवली. पुढे दोन महिन्यांनी स्थापनेच्या पुढे दिवशी मूर्ति बाजत गाजत समारंभाने देवालयकडे आणवी. याकरता श्रीदेव कोटेश्वराची पाळवी न्यावी असे काहींचे मत पडले. श्रीदेवाची पाळवी देवाच्या कामाज्यतिरिक्त देवाच्या बाहेर नेऊ नये अशी काहींचा भावना असल्यामुळे मतभेद झाले म्हणून निर्याकरता श्रीदेव कोटेश्वराला विठया टाकल्या. श्रीदेवाने आपले पाळवीहून श्रीनारायणाची मूर्ति आपणास वासा दिली. नंतर पाळवीहून मोठया समारंभाने गणपतीची मूर्ति आपण तिची स्थापना केली. संध्या या गणपतीचा उत्सव गुरव महळी ग्रामस्थांचे महतीने करतात. गुरव महळीकडे हा उत्सव कसा झाला या विषयी दस्तक्या अशी—

श्रीगणपतीची नवीन मूर्ति स्थापन केल्यावर काहींचे मताने या देवाचा उत्सव करतावा असे आले. पण पूर्वीची आर्थिक परिस्थिती गरिबीची असल्यामुळे जमले नाही, पूर्वी जालगांचे (घालोली) वेडे श्री. बाळबुधा नांवाचे उत्तम जुन्या पिढीचे कीर्तनकार होते. त्यांचे घरी वामन १२ वा उत्सव होत असे त्यावेळी कोळवर देवील गुरव हा मुद्दा बाबबण्याकरता जात असे. त्यांचे मताने या गणपतीचा उत्सव करण्याचे आले. त्याने श्री. बुबाबबळ मनासंकल्प सांगितला. परमपरांच्या स्नेहामुळे बुबांनी विनामूल्य कीर्तन करण्याचे ठरवले व तेथेपासून

नुर खालावांत बाऊन त्यांचेकडील उत्सवांत नंदा न वृंदा मंदिरांचे काम करी व नृवा कोळधरें येथे वेळान विनामूरुय कीर्तन करीत. याप्रमाणें उत्सवाची प्रथा मुल झाली. ती त्यांचे पंचवर्षा पुरव मंडळीनीं चालू ठेवली. या गणपति मंदिरात समोरच बांडव घालून उत्सव केला जातो. गणपति मंदिरासमोर बार खोलाचे मोठे कुंड पाहिले आहे. त्या कुंडास येथें काही तरी मोठे हवन झाले असले असे वाटते.

याप्रमाणें आठाराच्या चतुर्तीमेतील कविचंद्र माहिती सांगून यांच्या दर्शनाकरिता देवालयांत प्रवेश करतो.

ओडेव कोळधर

यांचे देवालय मुनार ६० फूट लांब व २०।२५ फूट रुंद आहे. याचे एकंदर तीन विभाग आहेत. देवालयाने प्रवेश करतोच प्रथम दिवारा नं. १ चा विभाग म्हणजे समामण्डप हा बावीस फूट लांब व पंचवीस फूट रुंद आहे. समामंडपाचा उत्तरी व सुवर्वाचा भाग आहेच. पुढील नं. २ चा विभाग २२ फूट लांब व २२।१ फूट रुंद आहे. या नं. २ च्या विभागात अनुष्ठानकरता बसणारे बसतो. तसेच याच विभागाचे दारी उभे राहून ब्राह्मण ब्राह्मणेतर (अन्नखाखरीच) दर्शन घेतले. या दाराचे वरचे बाजूला गणपतीची मूर्ती कोरलेली आहे. पालखी वगैरे सामान याच विभागात ठेवण्यांत येते.

नं. ३ चा विभाग खाला वगैरे (गामारा) म्हणतात तो १५ फूट लांब व २० फूट रुंद आहे. या विभागात १ फूट १० इंचाच्या त्रिभुजें व गुळ कटिलेले असले अं वगैरे होईल त्या कटिल्या बाकाराची बांध्या पाण्याची स्वरूप मूर्ति (पिचडी)

अमृत पिण्डीचे सभोवती ५ इंचाची साळूंची आहे. प्रत्यक्ष मूर्तीस सुमिर्भूत (चोवळे) बाह्यगणाधन कोणीही स्पर्श करीत नाही वर दिलेले लांबी संतोषे ओंकोडे मितीच्या जाडीसह सिके आहेत. देवालयानी भिंत धाग्या दगडांनी ५॥ फूट वाट आहे. देवालयानी कसगा छालाचिबावळन येईल. आलकडे थोके १८० मज्जा आ. गोविंद बाई हो आचारकर मु. कोळकर सध्या मु. साव यानी वडिलांचे स्मरणार्थ गर्भागारांत संगमरवरी दगडाचे फराशी बसविली आहे. देवालयचे छायाचित्रांस (कोटी) ३ दोन माड दिसतात ते कै. श्री. त्रिवक वासुदेव ऊर्फ बाबू आचारकर (कै. विष्णू त्रिवक आचारकर यांचे वडील) यांचे लावले असून ते त्यांच्याच समक्ष लागवडीस आले होते हे पुढी आचारकर परक ७ अर्पावळन लक्षांत येईल.

५ मनोरंजक इतिहास

देवालयचे इमारतीवद्दल मनोरंजक इतिहास सांगण्या येतो तो असा:-पूर्वी देवालय साव व गुणवळणित असून लहान होते. समीपच्या पंचमदी गावातील जोशी पदार्थात एक पुत्र देशाचा मिःसीन भजत होऊन गेला. त्याने देवालयाची जीर्णोद्धार पाहून श्रीची अन्न सेवा करावी या हेतूने नवीन विरर्यास मध्यमविर विहास मागून उभारावे असा संकल्प करून तत्सिध्दा श्रीने नावाने विहास मागण्यात प्रारंभ केला. ज्याचा कुलदेवता श्री कोळकर आहे व ज्याची श्रीचरणी पूजन भावना आहे अशा सद्गुरूस्थाना येदून मनोवद कळू लागला. याच कोळक नावातील मूळचे रहिवासी श्री. लाटे (यांचे मूळचे उजवें मागवळ) नावाचे गृहस्थ लंकटात आधिकारी होते. तेच याला

यांची भेट घेऊन जोशीयांनी आपला कथिभाव सांगितला. जोशीयांचा सद्गुरू ऐकतांच श्रीमंतांना आनंद वाटला. तत्काणी प्रसन्नतात-करपाणे श्रीमंत लाटे म्हणाले-“जोशीया, ह्यावेदीं असल्या यामुळे अनायासे अलपाणी देऊन श्रीनी उत्तम रक्षण व्हेलें. तसेंच श्रीकुपेने आम्हांला बांगले दिवत दिसत आहेत. तर आम्हीच श्रीची अल्पसेवा म्हणून ते देवालय बांधलों.” काय खरे येईल? इत्यादि प्रश्न केले; पण जोशी हे बाणवार वृत्तीचे असल्यामुळे स्पष्टपणे म्हणाले, “श्रीमंत, भिक्षा मागून देवालय बांधण्याची नी संकल्प केला आहे. अथवा मी ते कार्य करणार ! आपले घरी भिक्षा मागण्याकरतां आलों आहे. तर इच्छेनुसर भिक्षा घाला.” नंतर श्रीमंतांनी श्रीचे ठिकाणी निघठा असताना-मूळ कांही हजारांनी रक्कम दिली. मग जोशीयांनी ती रक्कम घेऊन तत्काळ कायाला आरंभ केला. न. ३ चा विधान गमगार त्यांनी बांधला. इमारत सर्व दगडी फिरवडी असून मजबूत आहे. एकरूर सर्व काम फिरव्याची अमृत मनोहर आहे. याला बराच खर्च आला असावा असे तत्कांचे म्हणणे आहे.

नंतर श्रीमंत लाटे यांनी आपण स्वतः कांही श्रीची सेवा करवी म्हणून पुढील सामान्य (नं. २ चा विभाग) देवालयाचे समोवारे दगडी पायडी, तट व मागे उभेविलेले धर्मशाळा बांधली. तसेंच दोन मेलवळन दगडी फिरवडी पाण्याचा पाट बांधले इत्यादि कार्ये केलीं.

६ सामान्य विचार

पूर्व आवृत्तीमध्ये ‘मनोरंजक इतिहास’ हे वडील प्रकरण दंतकथेवरून लिहिले. पण आज श्री. कमलाकर बाबा आचारकर

सध्या म. सायबाची बाही मंचई. यांजकटून उपलब्ध झालेला पत्रावरून कांहीं गोष्टींचा निर्णय करणें सुलभ झाले आहे.

येथे दत्तारमजील पत्रकांत साय साक्षीणीकरतां १। दी. खणाय लक्ष दाखविला आहे त्यावरून-यागिार हा. नं. ३ विभाग पंचनदीकर जोशानी घुमटीसह बांधला असावा. ४ नंतर १७९९ जुमाई थी. लाटे यांनी नं. २ विभाग बांधला. हा पुढे शक नांवाच्या किंवा संकरचा मुळगा याची संकर जहाजा. दाखी संकर यांनी स्थाविल्ल्या सरकारकटून देवाला १०० घंभर खणाय नेमणुक करून घेतली अथवा देवस्थानकडे त्याचें लक्ष होतें व सरकारात त्याचे खजन होतें. नंतर नं. १ चा विभाग सनमावडी की ज्यावर घुमटी नाहीं तो प्रवेशकरता प्रथमचा भाग (छाया चित्र पहा.) हा बांधण्याचे कार्य देवाविषयी अत्यंत श्रद्धेत परिपूर्ण येणारे त्यावेळेचे कोळवर नांवातील पुढारी-कमलाकर आचार्य यांचे पणजोबा के. शिबक बाणुदेव आचार्य यांनी केले हें पुढील्ल्या पत्रकावरून लक्षांत येईल.

पत्रक क्रमांक १-प्रिबक क्र.३ बाबा आचार्यकर-गोविंदराव (बाबाविज बोळखत नाहीं) यास लिहितात-“आम्ही सभा मंडपाचे काम करीत आहो त्यास तुम्ही २०० दोनतां रुपये द्यावे त्यावर गोविंदराव संभर रुपये म्हणतात.” पत्रक नं. २ मध्ये महादेवराव बर्वे कोल्हापूर येथून लिहितात-सनामणुपाचें काम सर्वांना आवडणारें आहे. आम्ही संभर रुपये पोचते कं. काम मात्र मनघडत झालें पाहिजे. अधिक याचे वाटचालत अधिक देऊ. ” पत्रक नं. ३ मध्ये २११२१८०४ चे पत्रांत बाबांवा. मुलगा कुण्हाजी निबक म्हैसाहून लिहितां-वर व सनामणुप

लिही कामे एकदम करणार आहेत तराी मात्र करे नये. पत्रा पर नंतर सनामणुपाचें काम करतां येईल. ६. ७. ८. ९. १०. ११. १२. १३. १४. १५. १६. १७. १८. १९. २०. २१. २२. २३. २४. २५. २६. २७. २८. २९. ३०. ३१. ३२. ३३. ३४. ३५. ३६. ३७. ३८. ३९. ४०. ४१. ४२. ४३. ४४. ४५. ४६. ४७. ४८. ४९. ५०. ५१. ५२. ५३. ५४. ५५. ५६. ५७. ५८. ५९. ६०. ६१. ६२. ६३. ६४. ६५. ६६. ६७. ६८. ६९. ७०. ७१. ७२. ७३. ७४. ७५. ७६. ७७. ७८. ७९. ८०. ८१. ८२. ८३. ८४. ८५. ८६. ८७. ८८. ८९. ९०. ९१. ९२. ९३. ९४. ९५. ९६. ९७. ९८. ९९. १००. १०१. १०२. १०३. १०४. १०५. १०६. १०७. १०८. १०९. ११०. १११. ११२. ११३. ११४. ११५. ११६. ११७. ११८. ११९. १२०. १२१. १२२. १२३. १२४. १२५. १२६. १२७. १२८. १२९. १३०. १३१. १३२. १३३. १३४. १३५. १३६. १३७. १३८. १३९. १४०. १४१. १४२. १४३. १४४. १४५. १४६. १४७. १४८. १४९. १५०. १५१. १५२. १५३. १५४. १५५. १५६. १५७. १५८. १५९. १६०. १६१. १६२. १६३. १६४. १६५. १६६. १६७. १६८. १६९. १७०. १७१. १७२. १७३. १७४. १७५. १७६. १७७. १७८. १७९. १८०. १८१. १८२. १८३. १८४. १८५. १८६. १८७. १८८. १८९. १९०. १९१. १९२. १९३. १९४. १९५. १९६. १९७. १९८. १९९. २००. २०१. २०२. २०३. २०४. २०५. २०६. २०७. २०८. २०९. २१०. २११. २१२. २१३. २१४. २१५. २१६. २१७. २१८. २१९. २२०. २२१. २२२. २२३. २२४. २२५. २२६. २२७. २२८. २२९. २३०. २३१. २३२. २३३. २३४. २३५. २३६. २३७. २३८. २३९. २४०. २४१. २४२. २४३. २४४. २४५. २४६. २४७. २४८. २४९. २५०. २५१. २५२. २५३. २५४. २५५. २५६. २५७. २५८. २५९. २६०. २६१. २६२. २६३. २६४. २६५. २६६. २६७. २६८. २६९. २७०. २७१. २७२. २७३. २७४. २७५. २७६. २७७. २७८. २७९. २८०. २८१. २८२. २८३. २८४. २८५. २८६. २८७. २८८. २८९. २९०. २९१. २९२. २९३. २९४. २९५. २९६. २९७. २९८. २९९. ३००. ३०१. ३०२. ३०३. ३०४. ३०५. ३०६. ३०७. ३०८. ३०९. ३१०. ३११. ३१२. ३१३. ३१४. ३१५. ३१६. ३१७. ३१८. ३१९. ३२०. ३२१. ३२२. ३२३. ३२४. ३२५. ३२६. ३२७. ३२८. ३२९. ३३०. ३३१. ३३२. ३३३. ३३४. ३३५. ३३६. ३३७. ३३८. ३३९. ३४०. ३४१. ३४२. ३४३. ३४४. ३४५. ३४६. ३४७. ३४८. ३४९. ३५०. ३५१. ३५२. ३५३. ३५४. ३५५. ३५६. ३५७. ३५८. ३५९. ३६०. ३६१. ३६२. ३६३. ३६४. ३६५. ३६६. ३६७. ३६८. ३६९. ३७०. ३७१. ३७२. ३७३. ३७४. ३७५. ३७६. ३७७. ३७८. ३७९. ३८०. ३८१. ३८२. ३८३. ३८४. ३८५. ३८६. ३८७. ३८८. ३८९. ३९०. ३९१. ३९२. ३९३. ३९४. ३९५. ३९६. ३९७. ३९८. ३९९. ४००. ४०१. ४०२. ४०३. ४०४. ४०५. ४०६. ४०७. ४०८. ४०९. ४१०. ४११. ४१२. ४१३. ४१४. ४१५. ४१६. ४१७. ४१८. ४१९. ४२०. ४२१. ४२२. ४२३. ४२४. ४२५. ४२६. ४२७. ४२८. ४२९. ४३०. ४३१. ४३२. ४३३. ४३४. ४३५. ४३६. ४३७. ४३८. ४३९. ४४०. ४४१. ४४२. ४४३. ४४४. ४४५. ४४६. ४४७. ४४८. ४४९. ४५०. ४५१. ४५२. ४५३. ४५४. ४५५. ४५६. ४५७. ४५८. ४५९. ४६०. ४६१. ४६२. ४६३. ४६४. ४६५. ४६६. ४६७. ४६८. ४६९. ४७०. ४७१. ४७२. ४७३. ४७४. ४७५. ४७६. ४७७. ४७८. ४७९. ४८०. ४८१. ४८२. ४८३. ४८४. ४८५. ४८६. ४८७. ४८८. ४८९. ४९०. ४९१. ४९२. ४९३. ४९४. ४९५. ४९६. ४९७. ४९८. ४९९. ५००. ५०१. ५०२. ५०३. ५०४. ५०५. ५०६. ५०७. ५०८. ५०९. ५१०. ५११. ५१२. ५१३. ५१४. ५१५. ५१६. ५१७. ५१८. ५१९. ५२०. ५२१. ५२२. ५२३. ५२४. ५२५. ५२६. ५२७. ५२८. ५२९. ५३०. ५३१. ५३२. ५३३. ५३४. ५३५. ५३६. ५३७. ५३८. ५३९. ५४०. ५४१. ५४२. ५४३. ५४४. ५४५. ५४६. ५४७. ५४८. ५४९. ५५०. ५५१. ५५२. ५५३. ५५४. ५५५. ५५६. ५५७. ५५८. ५५९. ५६०. ५६१. ५६२. ५६३. ५६४. ५६५. ५६६. ५६७. ५६८. ५६९. ५७०. ५७१. ५७२. ५७३. ५७४. ५७५. ५७६. ५७७. ५७८. ५७९. ५८०. ५८१. ५८२. ५८३. ५८४. ५८५. ५८६. ५८७. ५८८. ५८९. ५९०. ५९१. ५९२. ५९३. ५९४. ५९५. ५९६. ५९७. ५९८. ५९९. ६००. ६०१. ६०२. ६०३. ६०४. ६०५. ६०६. ६०७. ६०८. ६०९. ६१०. ६११. ६१२. ६१३. ६१४. ६१५. ६१६. ६१७. ६१८. ६१९. ६२०. ६२१. ६२२. ६२३. ६२४. ६२५. ६२६. ६२७. ६२८. ६२९. ६३०. ६३१. ६३२. ६३३. ६३४. ६३५. ६३६. ६३७. ६३८. ६३९. ६४०. ६४१. ६४२. ६४३. ६४४. ६४५. ६४६. ६४७. ६४८. ६४९. ६५०. ६५१. ६५२. ६५३. ६५४. ६५५. ६५६. ६५७. ६५८. ६५९. ६६०. ६६१. ६६२. ६६३. ६६४. ६६५. ६६६. ६६७. ६६८. ६६९. ६७०. ६७१. ६७२. ६७३. ६७४. ६७५. ६७६. ६७७. ६७८. ६७९. ६८०. ६८१. ६८२. ६८३. ६८४. ६८५. ६८६. ६८७. ६८८. ६८९. ६९०. ६९१. ६९२. ६९३. ६९४. ६९५. ६९६. ६९७. ६९८. ६९९. ७००. ७०१. ७०२. ७०३. ७०४. ७०५. ७०६. ७०७. ७०८. ७०९. ७१०. ७११. ७१२. ७१३. ७१४. ७१५. ७१६. ७१७. ७१८. ७१९. ७२०. ७२१. ७२२. ७२३. ७२४. ७२५. ७२६. ७२७. ७२८. ७२९. ७३०. ७३१. ७३२. ७३३. ७३४. ७३५. ७३६. ७३७. ७३८. ७३९. ७४०. ७४१. ७४२. ७४३. ७४४. ७४५. ७४६. ७४७. ७४८. ७४९. ७५०. ७५१. ७५२. ७५३. ७५४. ७५५. ७५६. ७५७. ७५८. ७५९. ७६०. ७६१. ७६२. ७६३. ७६४. ७६५. ७६६. ७६७. ७६८. ७६९. ७७०. ७७१. ७७२. ७७३. ७७४. ७७५. ७७६. ७७७. ७७८. ७७९. ७८०. ७८१. ७८२. ७८३. ७८४. ७८५. ७८६. ७८७. ७८८. ७८९. ७९०. ७९१. ७९२. ७९३. ७९४. ७९५. ७९६. ७९७. ७९८. ७९९. ८००. ८०१. ८०२. ८०३. ८०४. ८०५. ८०६. ८०७. ८०८. ८०९. ८१०. ८११. ८१२. ८१३. ८१४. ८१५. ८१६. ८१७. ८१८. ८१९. ८२०. ८२१. ८२२. ८२३. ८२४. ८२५. ८२६. ८२७. ८२८. ८२९. ८३०. ८३१. ८३२. ८३३. ८३४. ८३५. ८३६. ८३७. ८३८. ८३९. ८४०. ८४१. ८४२. ८४३. ८४४. ८४५. ८४६. ८४७. ८४८. ८४९. ८५०. ८५१. ८५२. ८५३. ८५४. ८५५. ८५६. ८५७. ८५८. ८५९. ८६०. ८६१. ८६२. ८६३. ८६४. ८६५. ८६६. ८६७. ८६८. ८६९. ८७०. ८७१. ८७२. ८७३. ८७४. ८७५. ८७६. ८७७. ८७८. ८७९. ८८०. ८८१. ८८२. ८८३. ८८४. ८८५. ८८६. ८८७. ८८८. ८८९. ८९०. ८९१. ८९२. ८९३. ८९४. ८९५. ८९६. ८९७. ८९८. ८९९. ९००. ९०१. ९०२. ९०३. ९०४. ९०५. ९०६. ९०७. ९०८. ९०९. ९१०. ९११. ९१२. ९१३. ९१४. ९१५. ९१६. ९१७. ९१८. ९१९. ९२०. ९२१. ९२२. ९२३. ९२४. ९२५. ९२६. ९२७. ९२८. ९२९. ९३०. ९३१. ९३२. ९३३. ९३४. ९३५. ९३६. ९३७. ९३८. ९३९. ९४०. ९४१. ९४२. ९४३. ९४४. ९४५. ९४६. ९४७. ९४८. ९४९. ९५०. ९५१. ९५२. ९५३. ९५४. ९५५. ९५६. ९५७. ९५८. ९५९. ९६०. ९६१. ९६२. ९६३. ९६४. ९६५. ९६६. ९६७. ९६८. ९६९. ९७०. ९७१. ९७२. ९७३. ९७४. ९७५. ९७६. ९७७. ९७८. ९७९. ९८०. ९८१. ९८२. ९८३. ९८४. ९८५. ९८६. ९८७. ९८८. ९८९. ९९०. ९९१. ९९२. ९९३. ९९४. ९९५. ९९६. ९९७. ९९८. ९९९. १०००.

श्रीमंत लाटे आनबाब पराजे टेमूला सुमारे १७६७ सनमध्ये पारध्याला गेलें तरी देवस्थानकडे ते स्वयः लक्ष देत असत. कधी आपला कारकून पाठवून व्यग्रवा पहात, देवस्थानकडे स्थापितवाहाराखा बाणलेपणाचा संबंध होता हें पुढें प. मध्ये थोडेल्या कांदा पत्रावरून स्पष्ट होतें. सध्या त्यांचे नांवानें घराचा पत्ता दाखविला जातो. व मागचा नाट म्हणून एक वृत्ताचा भाग आळखला जातो. मारी मारीसह पासून सध्याची मिठी २. १० की आहे. मध्यंतरी अजिंठेवडीत टेमूने येथील रहत्या साधारण अग्नि नांवाच्यावी कृपा झाल्यामुळे व सर्व दानां जाऊन झाल्यामुळे कट्याड, पुणें इत्यादि ठिकाणी व्यग्रवाया क्रिमिष्ट सध्या त्यांचे वंशज राहून आहेत. पंचनदीकर जोशानी वंशज बाहेला आहेत म्हणतात. यामागेलें संशोधन करीत उपलब्ध झालेल्या कांदा पत्रावरून श्री आंधक माहिती स्पष्ट व निश्चिंतपणानें लिहितां आली ती लिहिली. आतां सध्या स्थिति सांगतां.

७ सद्यःस्थिति.

कालमानानुसारपणे पुढे देवालयार्थ पाणी येऊं लागल्यामुळे खोके १८३८ साली कोळयरे येथील गृहस्थ के. श्री. महालक्ष्मी पदगुराराम भावे यांनी स्वखर्चातें दुरुस्ती केली. तसेंच श्री. आठे यांनी बांधलेल्या पाटाचे पाणी उज्जळ्यात बंद होत असल्यामुळे देवालयामधील पाण्याचा तुटवडा कारन भातू, ज्ञानला गुरुपूजणे १८४० साली देवालयामधीक सुमारें ५० पावलांवर छत्र विणवळालीं ये. के. मि. जोशी मु. कोळयरे यांनी लोकाग्रवाचार विहीर बांधण्याचा संकल्प करून तो केसरी बरीरें गुप्तमंत्रांन प्रसिद्ध केला. या कार्याला श्रीवर निवडा असलेल्या ज्ञा उदार बखरीजी, सहानुभूतिपूर्वक मदत केली त्यांत 'सोनगाव' येथील उदार गृहस्थ के. श्री. लक्ष्मण विनायक बवं. यथेच नोंदयाया प्रथम निदेश करणे अवश्य आहे. कारण त्यांची मदत न मिळती तर श्री. जोशी यांचा संकल्प पुरा होणे शक्य नव्हतें. याके १८४५ साली विहीरीचे बांधकाम पूर्ण झालें. सध्या या विहीरीचा सर्व ग्रामस्थानां फार उपयोज होतो.

सर्वेच देवाचा पहिला दर्शनार्थ मुलबास-मुलबटा फार जुना साल्यामुळे नवीन करारा अर्धे धर्मस्थानी ठरवून या कामाकरतां खोके १८५० साली श्री. "बागुदेव गंगाधर जोशी" यांचे अध्यक्षतेखाली एक "मुलबास कमिटी" नियत करण्यांत आली. या कमिटीचे सभासद- १ भार्गव. बांडो बागारकर. २ महेंदर सदाशिव दांडेकर. ३ गजानन. छणा कोतरेकर. ४ नर-हर केसव महालक्ष्, व ५ अर्जुन भिक्काजी बाधाकर असे होते.

कमिटीने आपलें काम खोके १८५१ कार्तिक व. १७ त. ८।१।२९) ला पुरें करून श्रीदेव कोळेअर यांचा चौथो वारस ग्रामस्थांचे स्वीकृत केला. कमिटीचा वृत्तीत स्वतंत्र निवड झाला आहे. एकरु ५४४ रु. ३ आणे ९ पै वर्कें आला. वरावाचें काम 'रा' वंढरीनाथ बाळछुष्य कामतेकर' मु. मुंबई कायदियाने केलें आहे काम उत्तम झाल्याचें सरख्या ज्ञाना पाहून विसून मेईल. अशा तऱ्हेने देवालयानी सुल्लाकरा रक्षती, स्वकीय देवकार्य उत्तम तऱ्हेने पार पाडली व अभ्याहृतपणे सुकण्यास लागली कोळयरे येथील ब्रह्मचर्य एक सचदीत होऊन विचार. पुढीं म्हणून कोळयरे येथील ब्रह्मचर्य एक सचदीत होऊन विचार. निरूप करीत असतो. देशाचे उत्तम प्रसंगी आरति. संयुग्म, वैवाहिक कार्यक्रमांत बसविण प्रसंगी पाऊस वेळ असल्यामुळे आति यत्नय येतो. कायमची सुटीसलता रक्षती म्हणून वारसदासगोरील अण्णाद कोलें वाढून कायमचा मंडप केला आहे यामुळे बाहेर पाऊस असला तरी कार्यक्रम सुटसलत होतात. खोली १५०० रु. ग्रामस्थानां खर्च आला. आज १० वर्षे आधी किनायक सोमण हे वेतन अन्न असताहि देवाची आज्ञा फार भक्तीने व प्रियेने करतात हे त्यास प्रमाण आहे.

ग्रामनाथ देवालय सर्व प्रकारें सुटसलतीत राखले हें ग्राम-जस प्रमाण आहे. आतां देवालयाची सद्यस्थिति सांगितल्यावर निष्कर्ष स्थिति व उत्तम याचे संक्षेपः वर्णन देतो.

८ देवाघा

(१) देवाकडे पुजार्थेखालीं पूर्वी १७०५ मध्यां चारी पंकर जमक यांनी सवाई माधवराय यांचेकडून १०० रु. मिळाले म्हणून सनर मिळविणी होती हें पेडाचे रत्नारकरन समकते. आठे पंकरकर रु. ३ पहा. सध्या सरकारीन ३५ रु. व सरकारी नेमणूक आहे. ती कधीपासून सुट आहे हें समजत नाही. सन १८२५

साक्षी या. काये या उतरांवाचे गृहस्थाव पावती आरा सात्त्याकी माहिती मिळते.

(२) सरर देवस्थानाला सरकारानून इगान जमिनी श्रीचे नांवाने आहे.

(३) कै. रामचंद्र हरी सोपण यांनी आपली स्थावर इस्टेट श्रीकडे स्वतंत्रनिवृत्ति करून दिली. तसेंच श्री. लाटे यांनी देवाला दानिने माहीं गुणकलाव दिली होती त्याची नोंद मिळते. लाटे वस्तर पत्रक नं. ७ पहा.

(४) त्याप्रमाणे माघव मोरेश्वर वडे यांनी लळातील आपले मातयेतीचे उतराव श्रीचे उतराव खर्चाकरता दिले आहे. सल्लेच इतर मिळाल्या-या फिरकीला देण्यमाहिद उत्तरवश्रीत्यर्थ करू होत असतात. देवगुहे मूळ माळक लाटे, रामदुर्गकर भावे संस्थापिक, सोलगावेचे वत्ते, व जालगावचे जोपळेकर पांचे चार नंदादीप अहोरात्र असत. पण सध्या संस्थानें णवठ साक्षी. इनामसारी गेली, मुळकावारा आला. यांत सर्वांचेच देखरेख सुपवि खाजला झावगमुळ वरील नंदादीप बंद झाले आहेत. सायत-सानासाहेब मोडक इतिहास, मूळगाव पंचमही सध्या खूपार मंथूरु-सावर यांचा व केवळ नारायण वत्ते प्राण गोवा. यांचे विजंजीव विनायक अंशज बर्बे, या. कोलमनगर सातारा यांचा असे दोन नंदादीप चालू आहेत. तसेंच लाटे, मेहेरळे, रामदुर्गकर माते, यांची नियम अठ्ठाठानें चालू होती तीहि परित्तिवर्तीमुळे बंद आहेत. सध्या काही नैमित्तिक यावधानासाठी वलुळानें व निरपीराल्या ठिकाणाहून येणारे कुलस्थापितसत्तजन वड, लपुवड, माहूरक, यासारखी वलुळानें प्रेषणूक करीत असतात.

कै १८८३ साली अठ्ठग्रहीनिमित्त कार मोठें संस्मरणीय असें महिष्टानुष्ठान झाले. इतिहासाचे दृष्टीनें त्याचें महत्त्व आहे म्हणून त्या अनुष्ठानाची माहिती स्वतंत्रप्रमाणें पुढें दिली आहे.

१ उत्सव

श्रीकोलेखर देवाला उत्सव दरसाल कार्तिक शु. १० पासून गत दिवस म्हणजे कार्तिक चण १ पर्यंत मोठया घाटानें होत असतो. उत्सवांत प्रतिदिनी प्रातःकाली पूजा, खंदकावशिनी अभिषेक, ग्रामसमाज्या पूजा, नंतर महापूजा, नैवेद्य असा कार्यक्रम दिवसा असतो. रात्री ८ चें सुमारास आरति झाल्यावर नानाविध गायामिह संस्थानच्या घाटानें श्रीकी पाळटीनून भिरवणूक निघते. भिरवणूकीचेवेळीं बसवजल मोठया प्रेमानें पवें, अन्नज, भजन रुसत असतात. भजनमधून श्रीचा जयजयकार चालू असतो. पूजा वगैरे तीन प्रदक्षिणा पूर्ण झाल्यावर पुनः आखी होऊन भिरवणूक संपते. नंतर मंत्रपुण्य, वैद्यपण्य, कीर्तन-प्रसाद होऊन रात्री सुमारे १ वाजतां कावजम पूर्ण होतो.

ग्राममार्गे सात दिवस सतत उत्तरोत्तर मोठया प्रेमानें प्रसाह वृद्धिपत्र होत असतो. लोकप्रचाराहि कार जमते.

१ टीप-नूची सालाव येथें त्यापारे (मूळ कोलेखर) श्री कीर्तिसाव असें यानी देवाला पाळती दिली ती योचें झाल्यामुळे कै. चिंमन बायशेव जें सदा सायारकर यांनी फारे १९८१ मयां नवी करुचिनी त्यावेळीं पुनः, रंग, सौंदर्यदृष्टी अकूप खर्च ४० रु. आला (पत्रक नं. ६ पहा.) जवळी जहाजगट, रेकीव दूरर आहे. पुढें रंग रंगत्यामुळे सुमारे तीन महिने त्याचे पणनू श्री. कमलाकर महादेव आचारकर यांनी मुंबईनून जवळच्या खर्चानें रंग पाठवून श्री. कै. काकासागर यांचे देखरेखीखालीं झाला.

देवटने दिवशी म्हणजे कार्तिक वद्य १ ला ललिगेलेखन सातताष्टीत्यर्थ समाराधन होतें व सर्वाना महामनाय देव्यांत येतो रात्री ललिताचे दिवशी पालीच्या ११ प्रवक्षिणा पूर्ण झाल्याने ३ वें सुमाराय कीर्तन होऊन उत्सव समाप्त होतो.

या महोत्सवाकरिता विनयादराची व धर्ममतिपरा या दिवशी पण श्रीची सर्व समाराधन निरवधक निरते.

तसेच श्रावण यामवार, शिवराय, एकादशी या दिवशी भक्तजनांची मोठी गर्दी येते. याप्रमाणें श्रीकुपें देवस्वाम दिवसक की माहिती मिळाली तीच एकत्र करून लिहिली आहे. शाता ३ वर्षांची झालेच्या अतिशयगुळामांचे इतिवृत्त देतां.

अतिशयगुळान कायकारी मंडळ

श्रावण

श्री. कमळाकर केसाव महाजन, कोळवर

शानिनवार

श्री. श्रीगुण गोविंद महाजन, कोळरें

सोनेटरी

श्री. अच्युत विठ्ठलराव भावे, कोळरें

श्री. लक्ष्मण विष्णु विठ्ठलकर, कोळरें

समाचार

श्री. गावानन वामुदेव गोडबोले कोषाळरें

श्री. अनंत दत्तात्रय परांजपे, कोळरें

श्री. नरहरी केसाव महाजन वारडे, मुंबई

श्री. भार्गव गुळगा गोडबोले, मुंबई

श्री. सुरेश विठ्ठलराव कोसकर, कोळरें

श्री. मुरलीधर रामोदर वडे, कोळरें

श्री. बालनारायण जनादेन बाली, ठाणे

श्री. ज्ञानेश गणेश आषाकर, मुंबई

श्री. नारायण मजानत कोसकर, कोळरें

श्री. गुळगायी विनायक सोमण, कोळरें

अष्टग्रही निमित्त झालेले

१० अतिशयगुळान

भारतीय ग्रहगणिता प्रो. फो १८८३ साली. अष्टग्रही झाली. अष्टग्रही म्हणजे आठग्रह एकाचशीला एकर येणे. ही योग वद्य ३० या दिवशी येत होता. एका राशीला एक नक्षत्रावर गेव किंवा वक्षिण ग्रह एकर येणे हें राष्ट्रवार- देशावर येनाच्या भाषीचे, संकटांचे निदर्शक आहे.

महाराष्ट्रमध्य राष्ट्रमयो वृष्टिखिनाशनम् ।

पंचग्रहसमायोगे दुर्मिषमरकादिभम् ।

अत ऊर्ध्व महोत्सवो नागा दुःख भयाङ्कभम् ।

समायोगे प्रहृष्टगण दीपान्जुर्वात सवेता ॥

शानितरने.

इत्यादि यानें धारणीय ग्रंथात आढळले.

ज्याच्या उत्तराश्वि वा जन्मलनापासून ४, ८, १२, ५

या स्थानी असा योग येईल त्या व्यक्तीलाहि फार मोठी आयति,

फेड मोगाची लाभतात. तत्प्रायः सुविध अतिरिक्त निरवधक राष्ट्र

प्रस्थापार्थ, सर्वरिष्ट शोषार्थ- दीविकागुळान करण्याची प्रवृत्ति

अनेक दळावली. अतिशयवादी शास्त्रज्ञांनी, पंडितांनी गुला,

पंचम, व्याख्यान, कीर्तन, वृत्तपत्र इत्यादि द्वारा सर्व भारताला

देवता किती. यामुळे खडबडून जाणून झालेल्या भारतांत सर्वत्र

इश्यापाड्यांतहि राष्ट्रकल्याणार्थ व्यक्तिनाः संघः सर्व

प्राचांत क्षाणाल्या प्रभुसंप्रमाणें पंचाग्रमाणें सहो माहितेवृत्ती

प्राणुच दीविक आराधना सुरू झाली. वृत्तपत्रांतूनहि जोराची

चालना देण्यात आली. स्वाभाविकच कोळधरें ग्रामस्थांचे मनाने यापासहि आपले गांदांत कांहीं अनुष्ठान करायें असें आले. श्रीरे कोळेवररावर प्रतिपदी महाप्रदामिषक कैला यात असे. तो सत्य नाट्यगाने यमावीं करणे अत्यंत झाले. अष्टशहीचे निधि तांने अतिदयानुष्ठान करायें. हा विचार गांदांतील के. तारस जोशी, श्री. कमलाकर केशव महाजन वगैरेच्या मनांत आला. पण लवर्चाचा अंदात करतां कोही हजापावे अंत होणार नाहीं हे समजावता त्याचा निस्साह झाला. महाजन स्वस्य दस्य पण त्याचे मिय तासा जोशी ता. २९।१०।६१ रोजी ठाण्याक गेले. तेथे त्यांचे बंधू के. रा. आरमारामभटकी जोशी यांचेपुत्र त्यांनी हा विचार मांडला. देवाविषयी असलेल्या अश्वमेधेने अरमारामभटकी यांस ही गोष्ट एकदम संमत झाली. आपले गांधी श्रीदेव कोळेवररावर हें अनुष्ठान करायेंच असा त्यांनी निश्चय केला. किंतिहि खच येवो. निष्ठा ठेवून निःस्वाद बुद्धीने कां अरामने महाजन हेवर महाय्य करवोव. 'नहि अल्पागडू करिवर दुर्गति चाल पडति' हा अनुभव येतोच.

खरोबर योगी आसा-श्रीमंत अनंत विठ्ठल बर्वे रा. रत्नाळ स्टेशन याची दमणप्रांत. यांचो व के. आरमाराम जोशी यांची भे झाली. त्यांत बोलांत बोलांत हा विषय निघाला. श्री. बर्वे यांचे कुलस्वामी श्रीकोळेवर असल्याने कुलदेवतेचो सेवा. या सत्य यांबरोल हा विचार त्यांना पसंत पडून या सत्कर्वाला आपण झकच तो यास्सीत आस्त मजत करूं असें आश्वासन देऊन त्यांनी रत्नेया अंदाची आंकडाहि सांगितला. यामुळे संकल्पित कां करणारा सवाई उत्साह नाटला. के. तारसा जोशी यांनी ही गोष्ट

महाप्रद स्थापनापावे यवमास यासत,
वेदिक मितक श्री. केसव मोरेवर आचारक.
कोळधरें, गांधी भुवने यवमास रामजीर.

प्राप्त वर या कमलाकरतें महाजन यांस कळीवली. संकल्पित झालेन हें एकटयाचें नसून-सर्वांच्या कल्याणार्थें सर्वांच्या अहोप्यातें होणारें असल्यानें महाजन व जोशी यांनीं ही गोष्ट ग्रामस्थांचे पुढें ठेवण्याचें ठरविलें. कांति कृष्ण ६ सोमवार यां २८।१।६१ रोजी श्रीनोपाल कुल्य मंदिरांत श्रीकेशदेवराचे गौरीक उत्सवाचे जमाखर्च वाचनादि कामाकरतां ग्रामस्थ एकत्र जमले असतां तें कार्य संपल्यावर श्री. महाजन व जोशी यांनीं होत असलेल्या सभेपुढें मांडला. विचाराविनिमयांतून सर्वानां हा विचार पूर्ण संमत होऊन या कार्याच्या सिद्धीकरतां तत्काल कमेटी मांडयांत आली. या कमेटीनें “ठाणे, मुंबई वगैरे दूर ठिकाणीं असलेल्या ग्रामस्थांना, व हा देव ज्यांचा कुलस्वामी आहे, व जोशी या देवावर अद्याव्ही स्थानां पुरें पाठवेंत या समस्त नेदून या सत्कार्याची माहिती जावो व अंदाज घ्यावा” अशा अर्थाचा पत्र होऊन सभेचें काम संपलें.

ज्यांना ज्यांना हें वृत्त समजलें त्यांनीं या कार्याला समर्पित होऊन आराधनासोहि दिली. ग्रामुलें मंडळीचा उत्साह द्विगुणित झाला. झबुळानाचा पूर्णपणें विपणव घेण्याकरतां मागेलायें शु. २ मे १८८३ वा. १।१२।६१ या दिवशीं यांनीं श्रीनोपालकुल्य मंदिरांत ग्रामस्थांची सभा घेण्यांत आली. संपूर्ण विचाराविनिमया-नंतर सर्वेष्ट एकमतानें अतिश्रावधान करण्याचा निर्णयामक ठराव करून तत्काल कार्यकारी मंडळ नियत करण्यांत आलें. त्या ठरावाचें स्वरूप असें- “अष्टग्रहीनिमित्त अश्विन कळिन्नरावर अतिश्रावधेयानुष्ठान व महाहोत्र स्वाहाकार; असें उभयविध अनुष्ठान करावें. निरिच्छा दिवस ग्रामस्थ व मुंबईकर यांचे

विचार अडचणी लक्षांत घेऊन ठरवता. अनुष्ठानाकरता निहा
ब्राह्मण निरतिपाळया गांवांतून निर्गमित करावे. येणाऱ्या वि
नाची रक्षाणं भोजनादि व्यवस्था आपणाला करावी लागेल व
करावी " अशा अर्थानि ठरवा. होऊन सगळे काळ सगळे
मंदीर वगैरे ठिकाणी पत्रव्यवहार करून, संपन्न मंडेल पाष शुभा
सोमवार (ता. ८।१।६२) हा शुभ दिवस प्रारंभ दिन म्हण
मंडळानें निर्दिष्ट केला. पाष शु. २ ते पा. शु. ९ या अतिह्रदा
छानाभिषेकाची समारंभ करून त्याच दिवशीं महाप्रदस्ना
करावूनानाचा सकल-भारस करावा. पाष शु. १३ पुष्यात शुभा
पुष्यादिति वगैरे कार्यक्रम करून अनुष्ठान पूर्ण करावे. एकेच अक्ष
दिवस अनुष्ठान करावें असें सर्वांच्या संमतीनें ठरलें.

अनुष्ठानाच्या मोठेपणाची कल्पना येण्याकरितां स्पष्ट
करण करूं.

सक्रावर्तन	-	संपूर्णप्राच्याय १ वेळ म्हणजे,
एकादिवानी	-	अकरावेळ ह्याच्याय म्हणजे,
लघुपद	-	अकरा एकादिवान्या.
महापद	-	अकरा लघुपद, १२१ एकादिवान्या
अतिपद	-	अकरा महापद १२१ एकादिवान्या

या कोटकावकन अतिछानुच्छान भित्री कठीण व म्ने
आहे याची कल्पना घेईल. पाष दस्रा श्रावणानी ४-८ दिवशीं
होणारें माही. अवर्तत बाहेरावांतून ब्राह्मण क्षाणजे वातवर्ण
अवर्तत. कार्य ठराविक मुद्रांत व शास्त्रविहित मानानें होण्या
करितां समीपच्या म्हणजे पंचवती, शंभूर, मुकुंद, मुठी, आनंद
दामोद, महाप्रद, विभवने वगैरे गांवांतून करवाठ म्हणणारे गांव
श्रावण निर्गमित केले.

स्वहाकार-यज्ञकर्म पयसांत पार पाडण्याकरतां समीपच्या
मातुल निदुबदुंद आपणानें कामीं श्री. ल. वि. विबलकर
ज्यार, वै. आमापाम जगदीश जोशी या. ठाणें व वै. दा. सं.
सुंदर धारवी आचारकर कोटेश्वर सध्या मु. पनवेल घांती फार
दखम घेतले. सर्व ब्रह्मचारी राहण्याची मागून वगैरे सर्व
पारवी व्यवस्था. धर्मशास्त्र (शैबलयासमीप) करण्यांत
ही होती. सर्वेच बाहेर गांवांतून येणाऱ्या भक्तजनांची भोजन-
दि गोष्ट धी व्यवस्था देखूच करण्यांत आली होती. प्रारंभ-
नून अक्षरपर्यंत अनुष्ठान समारंभात कोणतीहि उणीव, अडचण
हो नसे, सुकराया याची म्हणून खाशील मंडळीची निवड करण्यांत
ही होती.

बेळीचीं पानें- श्रीकृष्ण गोवंद महाजन.

दूध, ताक- ल. वि. विबलकर.

वरीणी जनावणे- ग. वा. गोडवाले, कु. वि. सोमण,

म. दा. बडे

याचींवाला- क. के. महाजन.

दुकानचा माल- अ. वि. भावे, क. के. महाजन; ग. पा.

गोडवाले, सुरेश वि. कोलकर, ल. वि.

विबलकर.

मूख मंडपातील व्यवस्था- सु. वि. कोलकर, बडू परांजवे

धर्मशास्त्रातील व्यवस्था- मु. दा. बडे

पाटाचे पायाची व्यवस्था- दा. स. दांडेकर

पूजा साहित्य- क. के. महाजन

हजनाकरतां क्षाणपारें } वै. आ. जा. जोशी, तात्या जोशी
साहित्य, बरन, पाष,
प्रतिभा हाविदेव्यादि }
मुंबईकर मंडळीकडून

प्रारंभ दिनांक पूरा दिवसीय निमित्त आहूत उपरि-
लेखक लागते, सर्वेसं अनुदानने पत्रवाण श्री. जलतराव क-
हे. आसामातान वनादेन पोली विद्यालंकार माणुवेर भार-
वाधारकर वसिक प्रतलक, वेणार मोरेवर आमारकर, ताव
पोलीय मंडईकर पापलक मंडली अनुदानकारा सोडवा उरवा
ताने ह्यार आली.

अनुष्ठानार्थं

पौष शु. २ सोमवार एके १८८३ हे हनुमन्नामाचा मंगल दिवस उजवाडला. लत्तानादि नित्यकर्म आठवून शुभचरित्रपणे सकाळी ७ वा. सर्व शस्त्रांबुध श्रीकोळेवर मंदिरात उजवाडत झालेले, वेदांगोपासमय संमढी जमले. मंगळ वादें चाली, लाजली, वेदांगोपासनात काँग्रेसला भारंज झाला. प्रथम सर्व भावस्थानी श्रीगुरु बारा नाळ ठेवून आठवण कायें निदिन्यपणे पार पदभ्यासला श्रीची प्रार्थना केली. श्रीलक्ष्मणक्याडे यक्षनात श्री. ख. दि. व. व. यांचे हावून श्रीलक्ष्मणपदनाचा संकलन कण्ठांत सेकलें पाषाणि पाषाणि कर्माचा प्रारंभ झाला.

॥ म दिवसाचा कार्यक्रम असा-

संसार : ई. टी. ७-३० से ९ गणपतिपूजन पुष्पाहवाचनादि-

प्रातः ९ ते ९-३० श्रीची मूला.

५-३० हे १०-१५ महान्यास लघुन्यासादि.

१०-३०
अतिरिक्ताभ्युत्पाद प्रारम्भ

१०-३० ते ११-३० प्रथम एक पर्याय पुरा

११-३० ते १२ विभाति

६३ चं २ पद्मास दानपुर कहेन शान

पुष्पा मङ्गलवध आराधनम्
वाङ्मय भोजन.

बुद्धवार ते रविवार नित्याचा कार्यक्रम असा—

सकाळीं ७-३० ते ११ अभियेक, ११ ते ११-३० विश्रांति

१-३० ते १-३० पुनः अभिषेक पूरण साधारण ध्वनिः

व द्वाभ्यां ५० असा क्रम असु. आतशदानुष्ठानास। एकदाबा

[illegible]

उपनिषद्-संस्कृत-भाषायां केषुचित्

सर्वप्रथम अक्षरानुसार ११ धारासुद्धे

अक्षय	नासला	नासला	दवावर	११	वा.प	वा.प

निर्देशक पात्र लावले होते. सलत पाणी आणण्याचे काम

१. बाबराव वडे, बंडू परांजपे, बंडू सोमण, याशिवाय गांबाळी

ज्ञानधोर घामस्य व वाहेन आलेले भगवान् शब्देन करी

अथ सर्वं कार्यं नियमितपूर्णे सुखं बद्धं चालस्य असत्त्वानि नृत्तस्य

जायें पीप मा. १ का सुकाली १० वाजता भंगलवाद्यांसे घोषणा

अतिरिक्तानां विधेः कां चिन्मासि

श्री. एक मोड़ अनठान निबिन्नपणें पार पडल्यामुळे सर्वा

प्रतिद्वितीय

महास्त्र स्वाहाकर

पौष शु. १. हाच महास्त्र स्वाहाकाराचा प्रारंभ असल्याने पूर्णदिवशीच ठिकठिकाणहून आलेल्या शत्रूंपुढील सखीस विद्यानांची स्वाहाकारापाठनांत येजेना करण्यांत आता या विद्यानासंख्यात वे. शा. सं. शंकराचार्यी काढणील, ठा. आतमाराम च. योशी, कोलेभर, विद्यालंकार-बागुदेव यास आचारकर, कोलेभर, सध्यां पनवेल, विद्याविनोद-नारायणयास जोशी श्रीलोकेश्वर, श्रीजेल, यांत्रिकप्रवर-परध्वराम भोटकी वरेवडंगा. वे. कुलानी भा. वैद्यपावन पंचनदी इ. प्रमुख हे देवासरीस यममंडप सुशोभित करण्यांत आला होता. मंडप मध्यभागी चणुहस्तात्मक चणुरत्नहस्त घातले असून त्याचेम पुढेला व्हणीठ, त्याचे उत्तरेस मुख्य देवता स्वर्योठ भाई करण्यांत आले होते. पौष शु. १ मी ला अभिषेकनाट्यात सना हिलाच सकाळी १०-३० ला मंगलवाद्यांचे पोवात वैदिकस्वामि मंत्राद्वयेंक कमारेस झाला. या स्वाहाकारातुलनाचे यजमान वैदिकतिलक-वे. केलाव मोदेवर आचारकर या कोलेभरें ना दिले होते. यजमान हसले-श्री कोलेभर मगाराबाहुं विद्या नारा ठेवून गमस्कारपुर्वेक प्रार्थना करण्यांत आली. नंतर सध्यां यजमानना वैदिकमंत्रांचे सुवासिनी ह्वातांचे मंगलतिलक लाव सूरुभारेंस झाला. सूरुभदे. शा. सं. शंकराचार्यी गारागीळ विद्याविनोद नारायणशास्त्री जोशी श्रीजलेश्वर योनी समोपि अला तयार केला. गणेशपूजनादि पूर्वांग झाल्यावर. अभिषेक करुषाकोरुंग पाज्जमानासह विहडूर अभिषेकाळीत आला. अभिषेक करून अभिषिद्ध करायच्याच असल्यामुळे हा शत्रुसं सभारेंस पशुणा करलां स्त्री-पुरुष घालवूळ वराच समान यमला होते

पूर्णाहुति समारंभ

३५

पुर्वज्ञानिरसुंगार मंत्र म्हणत असतां मंगनारंभ झाला. पाच मिटात अभिषागुर्भूत झाला. सर्वना आनंद वाटला. नंतर कुंडांत अभिषची विधिपूर्वक स्थापना देवतापूजनादि होऊन झाला प्रारंभ झाला. मुख्य आचार्य-वे. शा. सं. शंकराचार्यी ७. हवनरीय द्रव्य हुतास्तीतल घेतले होतें. कुंडाभागीय सौला झण अद्विज वसंत. स्वाहाकाराचें अवर्तन म्हणल्याकरतां जल बाधण असत. साधारणपणें १२-३० पर्यंत हवनाचा प्रक्रम होऊन नंतर ब्राह्मण नोजन होत असो. नंतर रात्रीं पर्वति, मंत्रपुण, वैद्यवठण, पालखी झाल्यानर आलेल्या विद्यानां- ही कोणाचें तशी समशीचित विषयावर प्रवचन व कीर्तन होऊन झाला १२-३० वा. रात्री कार्यक्रम पूर्ण होत असे. याप्रमाणें स्थापत्यंत नित्य हवनाचा कार्यक्रम चालत असे.

पूर्णाहुति समारंभ

पौष शु. ११ पुरुवार दिवस पूर्णाहुतिसमारंभ व अग्न्युत्थान यांचेच असल्यानें श्रीचें व यज्ञनारायणाचें दर्शन देव्याकरतां बाणूण व सनीपच्या अनेक वेड्यातून ह्वातरी मंढली यमली झालापणें ११-३० ला हवनसंख्या पुरो होऊन उत्तरान पाला प्रारंभ झाला. यांत्रिक कर्म करणाया शत्रुवृंद, श्रद्धावान, झाल व कर्म यणीविधि यज्ञांचें म्हणून दस असलेले आचार्य, त्रिक यजमानांहि आचारशील, विद्वान, शामस्व भावनप्राधान कर्तव्य होणूत व कुण्यतिल, असा सर्व येण आल्यानें प्रत्येक भेकम उठावदार होत असो. पूर्णाहुति समारंभाला तर फारच छोट योमा आली होती. प्रवचनाची अंतःकरुणें भक्तिभावानें सन येत्याचें दिवत होते. अभिषापायण तर दृष्ट हविर्देव्य

मिठाळपासं सुप्रसन्न होऊन आपल्या मंगळबालांनीं चणू आ. क्युना करून भक्ताजनांना शुभाशीर्वाचन देत जाहे वसे वा वसोवारेचेवेळीं सकल आज्ञांपात्र पडत असत। वैदम्भराय आज्ञाचामीनी सामनागनाला प्रारंभ केला. नंतर मंगळबायबोय श्री कोलेभर महापराय की जय, या एकाच पत्रांत पुणर्हि समारंभ पुरा झाला. सर्वत्र आनंद पसरला. श्रीकोलेभरदेवाच कुपेनं आरम्भलेलें मोठें कृत्य निर्विघ्नपणे यथानियमपणे आ. यावद्दल सर्वांनांच आनंद व कुलायेंते समधान झालेलें. सर्व देवाच्या कुपेनं असेच मंगल दिवस लाभेल असो श्रीकोलेभर महापरायचे चरणां प्रायेण केलीं असेल. श्रीरस्तु.

अनुष्ठान समाप्तिचे दिवशीं यमनारायणाचें स्थान आलेल्या सर्व भक्ताजनांना जातिनिरोध योग्य मयविनाश महाप्रसाद देण्याची मंडळाचें उत्तम व्यवस्था केली होती. ते दिवशीं सुमारे १५०० मोठ्यापत्र छंदा झाली. याच संक्षेपानें १५० होत असे.

या प्रमाणें या अनुष्ठानाची थोडा विस्तर करून माहिती देण्यांत हेतु झालाच, जर एकाखा भागवानाचा येवें वा अन्य अशा तऱ्हेचे अनुष्ठान करण्याची प्रवृत्ति पुढें मागे झाली अन्नि संभवतां लाभलां तर या अनुष्ठानाला खब किती येतो, साहित्ति काय लागतें, किती वास्तुगाचा आवश्यकता असो. व्यवस्था कर राजाचीं आनते याची सामान्य कल्पना याची ही ऐतिहासिक दृष्टि यांत ठेवली आहे. यापेक्षा अधिक माहिती कमेटीक नुतांदांत मिळेल.

या कार्याक्रमांत एकूण ५२२९ रुपये सुमारे खर्च झाले. त्यांतकीं धार्मिक खातें या सवरातील तपशील देतों.

धार्मिक खातें—

१३३६-००	अतिव्हानी प्राप्तिपक्ष दक्षिणा
३८५-००	महाकनसराहाकार दक्षिणा
४५-००	पणपिठ पुज्यादि दक्षिणावसणाल
२१-३७	कळश, प्रतिमा, जपिनसंभन
१६-०६	पुजासाहित्य, वाय्दीगादि
२२-००	मोवाज दक्षिणा
१६-५०	मंत्रपुत्र, शुभाष्टकपत्रें
१६०-००	तूप ६४ रत्नां बर २॥ रु. प्र.
५१६-४४	तीळ २५८ किंलो बर दोन रु.

एकूण २५१८-३७

ताहिळ, डाळ, चहा साखर वगैरेचा तपशील कमेटीचे नुतांदांत आहे तो पहावा. इत्यलम्.

११ जुने आधारभूत कामाद पत्र.

आतांपर्यंत देवस्थानविवरणक की माहिती लिहितीं त्याला आधारभूत मिळालेल्या युवा कागदपत्रांचा प्रचारक्रम संपन्न करयां.

पत्रक नं. १-मोठेक पराज्याचा इतिहास

एणे व मोठेक यांचे आदांत खाडील माहिती मिळते. पृ. २०-२१ "वर्के १६३१ अर्थिक वेशास था। १३ सन १७०५, एकाबरी म्हणजे जगा राण्याचा. येवें म्हणजे आगर नव्हता तेव्हा. देवाील कोळारेल येऊन फिलेक दिवस उबरोल गेले. त्यावर पुनवरीक्षा जेजालाभयें बुट्या.....गेले. बुट्याकार्यां तेवें पांढा रेडिला तो उलटिला तेव्हा देव होता. त्यावरर बाप्तिण मानकुर कोळारें यात बराल आले. इतरे दिवशीं कोळारें याचे मांभकरी झाले पुढले की-मंभनरी जागा कोणाचा, त्यास कोळारकर बोलले

गोविंद उपासना भागवत गोत्र करि मूत्र आसवलायन वारतास
मोने कोळखरे मुमा दामोळ प्रांत सुपर्णदुर्ग - गोविंद
नारायण याची कऱ्हाडवे मूकबायी कोरसुखरी ठेकिने
त्याच वर शब्द तरा व व न र सि म रा व पाणे
रजावकी पंतप्रधान हे चालन आले मुळतुंबळ आले. पुढांत गोविंद
नारायण यास पट्टपाण्या ब्रह्ममा लंगोण सहेब कानास आले
यास्तव त्याचे चिरंजीव माधवराव गोविंद यांचे चालवनें आन-
द्वक म्हणून कोरगांव इनाम विला. इ.

लाटे वणर पत्रक नं. २ टें म गांवावाडलेंची सनद
नमकल नं. १८२५० - अभियंत H राजश्री देवाधिकारी व
मुसाविसक कऱ्हाड जि. सातारा प्रांत श्रीनिवास गंगाधर प्रतिनिधि
आदींवादि नमस्कार.

मुद्दर सन आदीं सितिल मया बल.क

राजश्री बांकरजी नारायण. राजश्री गोविंद नारायण व
वैद्यमूर्ति गोवक्षमद विन नारायण भट उपासना भागवत गोत्र करि
मूत्र आसवलायन वास्तास्य मोने कोळखरे पंचवरी मुमा दामोळ
प्रांत सुपर्णदुर्ग यांनी पुरातन स्वामीचे सेवक. एकाचिळवनें स्वामी-
सेवा केली. राज्यात करत मेहेरत केली. आणि पनेशमद भाग-
वत वसत्रंजी आसहण थोर म्हणून यांस टें म गांव इनाम विला.
याचकल टें म गांव इनाम मिळाल्यावर लाटे भागवत टें मगा
राहण्यास गेले तथापि त्यांचे कोळखरे मेनें आनें मेनें असे, देव-
स्थानची व्यवस्था हे स्वतः पहात. त्यांचे परचार बघावहि स्वतः
अपार कारकुना मार्कंड देवस्थानची व्यवस्था पहात. देवस्थानचे

यस वाडविण्याकरतां खटपट करीत. बांकरजी नारायणाचा
अस मुळावा दादो खंकर भागवत यांनी श्रीकोटेश्वर देवाला
करारापुन ४२॥ साडे वेचालीस रुपये मिळाले ते कामर मिळाले
हूनच त्यावेळच्या पंचाचे सरकारकर विनविंत केली ती मान्य
रण्यात मंडल देवस्थानला खानर रुपये देण्यावद्दल आवा कर-
णात आली हे खालील पत्राचे स्वरु मणील उदा-याचकल लक्षांत
येळ.

जेथे वसर-दक्षिण कोंकण

रहाल ६५४ श्री देव कोळखरे हाके १७०५

श्री देव कोळखरे मोने कोळखरे हाके पंचवरी तो. सुपर्ण-
में यास पूजा नैवेद्याची बरीरे नेमणूक घेवली तो. मजकूरपकीं
करकाराबून आहे. रयाचिखाय आजती नेमणूक व कन दिली
वाडिके. म्हणोन दादो बांकर भागवत यांनीं हुजूर विनवी केली
आसहण श्री ये पुजा नैवेद्य, नंदादीप बरीरे नेमणूक-

रुपये ४२॥ साडे वेचालीस पंचवरीची पूजाची नेमणूक

(याचा तपशील असा)

मोने नैवेद्यावद्दल बरीरे नेमणूक आचवनासागिदैकाची नेमणूक
नवत आसहणस दाक्षिणा रु. ५
देवात वेली बजन पत्रके गलखा वेली रुप वजन
III. भात ८५५ तेल ४२१९ भात ४४८८१५
दीपास
II. दाळ ४४१॥ रुप ४४१॥ दाळ २ नाळ
नैवेद्यास ५०० विटपाकी पांसे क्षम धाकारजीत
III. II १३॥ मुमारे १५०
१५ नवत पुजारे यास रु. १०

(मनीळ पाणवहन ब्रमावर्माचा शयनील)

अभिषेक दक्षिणा ५

१७-॥ मात ॥ ॥ ॥ ११ वृद्धी

२७ ॥ नरत ऐन जिनसाची

२० रु. प्रमाणे

किंमत.

१॥ ॥ दाल ८॥ १॥ द

८११ प्रमाणे

१९८ ॥

बजनी बजन पक्के एकूण रुपये

३ तेल ८१५ दर ८८५

प्रमाणे रुपये

२॥ ॥ तूप ८८५॥ १५ दर

८८५ प्रमाणे

५॥ ॥

मुघारी सुमारे प्रमाणे

८-॥ गोखल दोन

२१ साण १५० दर १॥

८- पांसे विडवाची ५००

दर रुपयास मुघारी

१०००० प्रमाणे

२१ ॥

४० ॥ ॥ देवाचे पूजेचे ब्राम्हणास

१० ॥ ॥ दररोज रु. ८६ प्रमाणे

टक्के ४५॥ ६

सरसासरी टक्के ४१

३० नोजन खर्च दरमहा

२११ प्रमाणे

(मनीळ पाणवहन ब्रमावर्माचा शयनील)

५ ॥ ॥ देवास दक्षिणा दररोज

टक्के ३ प्रमाणे.

टक्के २२॥ दर सरा-

सरासरी ४१ प्रमाणे.

२ ॥ चंदन

१ ॥ कापूर

१ ॥ देवास विडवाची पाने

मुघारी मिळून

६८ ॥ तेल नंदादीनास दररोज

बजान पक्के ८८१५ प्रो.

सांलिना बजन पक्के ८१८५॥ १५

पैकी येराजीचे नेमपक्केत आले.

८८१५ बजन बाकी बजन

८॥ ॥ १९

एकूण १०० बंभर रुपये पैकीं

येराजीचे नेमपक्कीचे साडे बेवा-

ळीस आठवी (बास्त) साडे

मजकूर पावोन ५७॥ साडे

सत्तावन करार कलन देऊन हे

सनाद सादर केला आहे. तसे

सदरगु प्रो. दरमाल तोग.

मजकूर पैकीं पंचवीस आणे

म्हणोन मोरो बापूची गोसावी

याचे नावे-

सनद १ रसगणी यादी

वरौल सनद प्रमाणें श्री देशाला वामर स्थाने साविता नेम-
पूक झाली ती कोठपर्यंत चालू होती व केव्हां कमी झाली हे
समजात नाही. सध्या ३५ रु. होतात.

याच मजकुराचा कणाद- श्री गोविंद दत्तात्रेय लाटे यांचे
सांगडाले मिळाला असून त्यात प्रारंभीचा मजकूर असा-

“असहित लक्ष्मी अलंकृत राजगणपय राखत्री सोरो बाणोली
गोसावो यांसी सेवक माधव भारावण प्रधान, मसकराद.”

सांगत विद्यमान- श्री. गोविंद दत्तात्रेय लाटे-मालवत
इनामदार मुश्काम कऱ्हाड, मंगळगार ५८ थ. नं. ४६

यांचे सप्तहत्ताळ कानद पत्रावरून- विजवाव ता. खेड,
रत्नागिरी या इनाम यांचे उत्तरत देवस्थानच्या विविध कार्यां-
कडे खर्च केलें जाता असे. या विषयी सन १८४४ ते १८९९ या पांच
वर्षांचे अना खर्चाचे दाखवा मिळाले. त्यावरून पुढील नोंदींचा
शेज होत असल्याने ते देवाें, मुक्तासार काणें नांवच्या मुहुर्यांचे
जमाखर्चाचे दाखवा

लाटे दवर- पत्रक नंबर ४-१८५४ ते १८९९ पर्यंत
विजवावावइल अना दरसाल १७१८९ श्री लक्ष्मीनारायणाचे
खेड देवस्थान रु. २५९-धाणे
१४ ६ ४ येत असत.

१५०

१८१७ श्री कोलेवर देवाचे
विजवावाचे खर्चावरून
प्रत्येक वर्षी रु. ३०
प्रमाणें दिले.

(जमाखर्चाचा तालीक)

८०

श्री देव कोलेवरराजे
नंदादीपावइल प्रति-
वर्षी १६ प्रमाणें

३००

विठाराम महादेव
जोशी कोलेवर देवांचला
देवावर दररोज अनु-
ठडान करणारावइल दर
वर्षी ६० प्रमाणें.

२७५

श्री देव कोलेवरराजे
देवांचला पुणारीचे
शेळी याजविण्यास
पुरव यांस

६

महाविष्णूचे परना-
वरइल दरवर्षी १ प्र.
श्री कोलेवर परम-

१४

शाळचे रितेरी वइल.
किरकोळ खर्च-विज-
वावी सवंधी महागार्ह

३॥

पावें फावेल खर्च
मह्यून.

अलीकडे ९-१० वर्षे देवस्थानाचे देव आत्म्यामुळे
ज्या या वेळाला खर्च करता येत नाही. लाटे यांचे
देवस्थानक अभियेक, नंदादीप वगैरे कार्याक्रम बंद आहेत. सन
१९५६ पर्यंत चालू होते तेच पुरवठ्या पावत्या लाटे यांच्या
द्वारात आहेत. त्या पुढीलप्रमाणे-

पत्रक नंबर ५

गुरुय यास प्रत्येकीं दरसाल २५ रु. पोंच साली.

विठ्ठलराव शालकेण मालगुंडकर गुरुय मु. कोळखरे ता. १८२१/३
नारसिंग रामसिंग गुरुय मु. कोळखरे ता. १३/५/३

पारशुराम बाबलिंग मालगुंडकर गुरुय मु. कोळखरे ता. १७/२/५/३

केसव सिंगाराम जोशी ५० नंतराहीपदवळ.

पूजेवद्दल ७०

३२ दिवाराशीला महादेवा-

भिरकडील श्रुति. त्याकरता. ता. १३/५/३

लाटे बप्तर पत्रक नं. ६

नगारखान्यावळ बंगल होतो. त्याची व्यवस्था लाटे यांचे वतीनें कही दिवस गुरुय पहाल.

कुणाराब गोविंद लाटे यांसी-गोविंदलिंग वगैरे गुरुय यांचे रामराम. विवेक. आपलें पत्र पोचलें. मजकूर समजला. गुमही लिहून पाठविलेला मजकूर त्याचा तपशील असा-गुमच्या लिहिण्याप्रमाणे. बागेची व्यवस्था विवर्ग अतामो आमहीं चांगली ठेवली आहे. यापुढेहि ठेवूं. गुमथेकडील ब्राह्मण यांत पूजेकरता देवळांत फुलें ठेवत जाऊं. धर्मशाळेची दुरुवती मुरतसाली स्वतः खादीन काकुशादीनें केली आमचा संघर नव्हता. आता दुरस्तीकरतां बहा राणे पाठवून आने म्हणजे धर्म शाळीची दुरस्ती कर्तें. रुपये न आल्यास शांठ्ठास सामर्थ्य नाही. बाकी झाडलोटे आमही करीत बसतो. पाटांत पाण आमही करीत नाहीं. कोड्या गुरुय मालगो आमही चांगितलेलें. एकल नाही. नगारखान्यावळकडील पुढाळाट यांनी व्यवस्था गुरुतसाली आहेत्या यमनागाचे यम-

लाटे बप्तर

मुतां आमही केली होती. इ. इ. का. शु. ३ (तक नाही) सध्यां बंग वगैरे कही नाही, धर्मशाळा पाट वगैरे यांची व्यवस्था विद्या-यान लाटे पारगावील पुण्यानें आगरबाचे स्वाधीन केली अर्गन कामरस ब्राह्मण वर्गच सर्व व्यवस्था उत्तम ठेवीत आहे.

लाटे बप्तर पत्रक नं. ७ दागियाची यादी-

रघुनाथराव गोविंदराव महादेव व भास्कर विठानाण लाटे मु. कोळखरे याके १७६१ विरोधी नामवंतसर ता. शु. ७

तलमगत शालवटची भोईदल मु. मजकूर-

देवाचे पिलळी दामिने विकाती १, तीर्थ्यांची पंचयात्री लहान १, मय्या बोर दोन, निराजन १, लवक १

ताज्याचे दामिने (माडी) १ ताम्हन, १ तपलें थोरलें,

लहान १ तपलें १, परात, एक पोहोरा, ३ हांडे (१ कलहईया, १ पाण्याचा, १ पाणी तपकिण्याचा १ ओणराळें)

लोखंडीशामिने-कुडळ, दिवा, पिळी.

रुग्णाचे दामिने-१ ताट २ चोराया घाट्या १ छोटी एक लवक १ लवकाति ५ घाट्या (१ लहान ४ मोठ्या पचामुलाच्या

१ अग्निवेकपात्र १ देवाच्या करंड्याचे श्रावण, १ बांरीचा दावा

२ मोचलचे दांडे.

मोस्याचे दामिने-१ गुरा सवंग सर तेरा मोतीं गुमारे ४१७

सिरांच सवंग ४ खडे नाहीत. ३ कुडया, एक मोल्याचा बोट,

लहान कुडयाचा जोड.

१ विज्यूची विडली सोन्याची, जोड. १ मय लहान

(लवचीची) १ गुज्याचा सोन्याचा बांड, पोखळ्याची माळ-मोळी

गुमारे ७०.

लाकडी व सगडी दारिजे-आर्ते, पाटा व मोहर ५ पाट, -देहारा मोवकानी खून फळपा वरुन दिव्या आहित एक फळपाची चौकट, १ पाळपाट. या प्रमाणें देवाचें सामान बाळगट मेव्हळें याचें हजारी असे. या प्रमाणें १०० वर्षांपूर्वीची नोंद मिळते.

श्री. कमलाकर दत्ता आचारकर कोळभरें यांचे संप्रदृष्टीक देवस्थानविषयक जुने क मादपत्र

श्री. साठे: माणवत यांचे परगाव देवस्थानच्या कार्यावि कै. श्री. त्रिवक्त वासुदेव आचारकर हे फार छत्र घालीत असत. हे फार विद्वान होते. सांगली, मित्रा, जमखिशी नगरे भागांत जाऊन देवविषयी लोकांचे मनांत अद्या व भावना उत्पन्न करून देवाकडून विविध प्रकारें मदत मिळवून आणीत. त्यांचा व्यवहार चोख असे. स्वतःच्या संसारालीज तसेच देवस्थानाचे कारभारातील वारिक सारीक गोष्टी लिहून देवस्थानास आहित. सभा मंडप प्रवेश करताना नं. १ चा विभाग स्थानी वापराज असे मागे लिहिलें त्याला आचारपूर असलेले कागदपत्र प्रथम देतो:-

मूळ सर्व कागदपत्र मोठी किमति आहेव त्याची बाळवीव लिपीत नमकल- अस्तकलहन- सभापण्डर पत्रक नं. १—

राजमाण्य राजश्री त्रिवक्तान दत्ता आचारकर म. कोळभरें यांस सा. नमस्कार विनंति. येथील क्षेत्र सामावत आचार पत्र. ५

रविवार पावेलीं वर्तमान उत्तम असे दिा। तुम्हांसुद्धन जणेळ.... पत्र आले त्यांत श्रीकोटेश्वराचे सभामंडपाचें काम करीत आहीं त्यास तुम्हीं दोनजें रुपये सावे, श्रीदेवाचे सभामंडपाचें काम करीत बसाल तर तें तयार झाल्यावर सांभर रुपये आम्हांकें देऊ. जास्ती झाल्यावर नाहीं व जमोवराही मिळवयाचें नाहीं. काम पुरें झाल्यावर देण्याचे विरवीज मागवयाव जांजकडून लिहून आले आहे. कळवे नवून काय लिहिणें. हे वि.

—योगीने

सभापण्डर पत्रक नं. २—

राजश्री त्रिवक्त नाटकी आचारकर म. कोळभरें. स्वामीचे शेथेसी कृतनेक सा. नमस्कार। विनंति येथील कुशल ता. मि. ॥ आचण. द्य. ८ श्री. पावेलीं मुक्काम श्रीदेव करारी येथें क्षेत्र आचार. द्या. १ वें पत्र आलेले पोचले. त्यात श्रीचे सभा-मंडपाचें काम आचण करणार हो मजकूर पाहून संतोष झाला. रवा कामास काहीं मदत करूं. असें बावानी आपणास पत्र पाठविलें आहेव त्याप्रो. आम्हीं खंभर रुपये कोणी रुढींमार्फत पोचले करूं. काममात्र आचण लोकर तयार करावें. सर्वांस आनंदणार आहे. यामुळे श्रीची प्रेरणा लोकांच्या मनांत होऊन पेशावा। साहाय्य करतील. यासाठीं अबकास करूं नये. तयार झाल्यावर आपली वारत नवरोस आचणत आम्हीं काहीं देणाची लजवीज करूं. काम पोचिलें पसंत माग आहे. मुल केत्यावर आम्हांस लिहून पाठवाचें. काम कसें असें चालले आहे त्याप्रबद्द छुरमुतीने कळवावे कळवें. क्षेत्र पूर्ण असावा ही विनंति.

—महादेव बर्वे

पत्रक नं. ३—

कुणाची दिक्क आ पार कर, मु, कलहे,
साडमुड तो. होनाबली वि. पुसकर, सौमर,
सा. ४।१२।१८७४ च्या पत्रांत बडिलिंगम लिहिता—

आपण घर व आकोलेखराचा समापपद्धत दोही कामें एकदम करणार अहां तर्वां पात्र कलं नवे. कारण प्रथम एक काम पुरें साडवावर दुसरे कामास प्रारंभ करवा, अणार कलं नवे. बराच कपारनामा मुळ केन्नास हो पुरा सात्ताशिसास समापपद्धत काल मुळ कलं नवे. म्हणजे घोंदल होणार नाहीं. याकरतां प्रथम बाराकें काम नंतर समापपद्धत करतो येईल इ. इ.

सही मोडी-कृष्णजी शिंदेकर आसारकर

समापपद्धत व इतर कामासाठीं मिललेल्या

देणया-टांचण

पत्रक नं. ४—

यादी-श्रीकोळेखर सातदश कोळखरें तर्क पंचमदी तो. सुवर्णमुडी, या देवास नमस् व यादी, देणवी पञ्चमाली सांगितली आहे. बं. पु. ११ लोके १७८० काळपुत्रनाम संस्तर.

१ रावसाहेब भावे रा. राममुडी यांनी पुत्र झाला म्हणजे समापपद्धत रावने ५०० व देवास पालवी व ब्रह्मलीकर देऊ.

२ घालासी. नरपुद्दाले भावे हे पूर्ववत् आत्मावर येऊन काम पाहूं लागलास श्रीस पालवी ब्रह्मलीकर व पूर्वी अनुष्ठान हे ते सर्वे श्राव्हान सांगण्याना करार स्वामीचार्म आचार्य यांनी-सावर्धमिळोन देवाची बर्जे करावा. याप्रो. सांगितले.

३ मुदलचा राम घोरपडे हे याचे स्वासीन राजबाबा कारभार पूर्वी होता त्याप्रमाणें आहोता म्हणजे (समापपद्धत) पांचासोस देऊ. याप्रमाणें करार त्यांचे आश्रित बापुजी यांनी केला आहे. याशिवाय इतर देवाच्या लोकांची श्रीदेवावर कशी ब्रता होती व बाबा आपाकर हे देवाकरतां किती खटपट करील. देवा विषयीं भावांनीं उपास करील हे लक्षात घेवयाकरतां इतिहासाचे दृष्टीनें योग्य महत्त्व असल्यानें काहीं नामनिर्देश करतो.

४ आपण सांगितल्याप्रमाणे पटवर्धन रा. जर्मलंडी हे पुर्ववत् आत्मावर येऊन कारभार त्यांचे हातून चालू लागलास श्रीस पालवी व ब्रह्मलीकर व कांहीं चादी सांगूं याप्रमाणें बळगासाहेब पटवर्धन यांनीं करार केला आहे.

५ वैराव साठे नवळणुव यांनी श्रीस नमस् करावयास सांगितला कीं उभयतांच्या प्रक्षेपित समाधान आहोत म्हणजे दहा रावने देण्याचा करार केला. याप्रमाणें बर्जे केला. याप्रमाणें जेसील दिनकरवंत साठे यांनीं मुलाला गुण पदव्यास रावने दहा देण्याचा करार केला आहे.

६ कुणा घोशी पंचमलीकर रा. बाई यांनी श्रीस नमस् सांगितला. आम्हा ये मानाप्रमाणें कार्यसिद्ध आहोती म्हणजे श्रीस पालवी देऊ.

७ बाजीबा कोल्हटकर रा. पांडवगल्ली.

मात्कराव भावे, मिरव

केवराबाद फडके, हर्षिपूर

वासुदेवराव भावे, राममुडी

आचा कोल्हटकर, मिरव भांजी देवास आवाणमासी इतर

सोनवार अनुष्ठान सांगितले.

८ गाना सोमण बरकरार रा. करंवाली (वामोळवाडी) वावाजी सोमण बरकरार-करंवाली यांनी श्रीस कोट्टी चारी सांगितली.

९ श्राव्यादीपंत व कोंडोवंत ओक या. बल्लपुर यांनी आपले कोळपट्टे वेधली आपराचे स्वागिस्ताबद्दल श्रामणमासी चार एकराशिमा सांगितल्या. याचे। वावा आपारकर हे देशाधिपती श्रदा वाडवून देवाकार्याकरतां मदत मिळवीत.

पत्रक नं ५

स्मरणाचे टांचण सके १७८० ज्ये. शु. १० ५ रुपये अन्नदानीर. अन्नदानीराल मोसवे २

विमापयास.... श्री कोटेश्वरास पालखी करावयास दिहली त्याचा करार तदकडी, वाडी रंग सुटां तयार करून घाली आणि रुपये २५ पंचवीस घाबे याप्रो. वयाणा रोख रु. एक वासुदेवराज वनं याचे विद्यमाने दिवला. अतिवनशु.

पत्रक नं. ६

टांचण जमाखर्च सके १७८६.

४० रुपये श्री कोटेश्वरास पाळखी नवी करवली त्याचे खर्चास लागले. सुगार रंग. सुटां वाडी नवी करवली. ३ रु. श्री कोटेश्वराचे उत्साहेत तीज साल साखर वाटली. १ श्रीदेवीचे जसाहात व मोडुळा ८ मीचे दिवशी साखर वाटली १ गाना सोमण यांनी वरचे मापणीच्या देवालयचा जीर्णोद्धार केला खास रोख. (यावलून बऱ्याचा पण।तीच्या देवालयाने जीर्णोद्धारचा काल समजतो.)

पत्रक नं. ७

सके १७८९ जमाखर्च टांचण

जमा

खर्च

१८१॥ श्री कोटेश्वराचे देवा- ॥ ३ ॥ देवालयवाजवळ पर्म
लावा जवळ माठ सुट मी साला शिखरी त्यावेळीस
लावला बाहे. त्याचे नाटळ बागण मंडली यास दिळे
कोडन देवास पासून काढले. नाराळ ६
॥ २ ॥ विष्णु गुरव वांजकडे
पणी देवावर घालले यामाडा- मुखरी ठीवल्या. नाराळ ८
वर कोणावाहि हसक तांबव
नाही सके १७८० बी. शु. १ ॥ २ ॥ श्री कोटेश्वराचे

देवालयवाजवळ पिरळानी
मुलाडी काढून पिरु बरा-
विण्यास कामकर ४ मजूर-
दार केले बी. शु. ७
१ देवाच्या कळशा नथा
करवल्या रयास पट्टी दिली.

शंभररुपयांनी देवाची आर्थिक परिस्थिती किती कठीण होती. उत्सा-
हाकरतां कर्तव्य काढवले जावे. याविषयीचे १ टांचण मिळाले ते देवा.

पत्रक नं. ८—

सके १७६४

३. रा. विभावक नट खावे. स्वामीचे सेवेचीं रा. निवक
वासुदेव आपारकर रा. मोस कोळपट्टे. सा. म. वि. आदीं
श्रीवर नट सोमण या पासून पंचवीस रुपये देऊन श्रीकोट-
ेश्वराचे उत्साहाकडे खर्च केले त्यास सुहास जागीत दिले आहे.
त्यास आम्ही व्याख्येकडीं मुदतीप्रो. वळे. यात अंतर करणार
नाहीं. तुम्हांस छापी लिहून दोन दिवसांत कलत येईन. हा
कालख छापावयास जो खर्च येईल तो आम्ही करू. कळवे.
बहुत काय लिहिणें लोभ करायो हे विनोति.

कार्तिक शु. १३ सके १७६४ बसुरा सुद्ध
शुभसुखान सकलस
सही-निवक वासुदेव आसारकर

याच वर्षीचा उत्साहाचा जमाखर्च

पत्रक नं. ९-—शके १७६४ शुभमङ्गलानाम सवत्सरे

जमा खर्च

१४ भात कैली. ॥१॥ = ॥

८ नाता मोमरकर

४ महादु हेकी

२५ सावकार याचे कडून

कर्क वेतले (श्रीधरमत

सोमप याजकडून)

५१

खर्च खर्च

८ हरिदास यांत विवाहा

१॥ गुरव मृदंगी

१ दिवाणाल तेल

१ हरदास यांचा भोजन

खर्च

॥. नाटल गुपारी, गणमधुगा

(नाटल पोडून त्याचे

बाहेरक पुकडे केले

जातात त्यास गणमधुगा

मधुण्याची इकडे पडत

आहे.)

३ ताडिल कैली ८१॥

१॥ नांव कोळजत नाही

उपाय पास

॥. डाळ गुरीची

॥. जाकडे

१॥. फिकोळ सामान.

१६ साखर वजत

३ हरपने ८१॥

१० दूध

॥. नवी मन्गरी

१॥ खोताचा दस्त

१ गुरव यास पाट खर्च

५१

(गणीत पातारक जमाखर्च पुढे पाहू)

बाणमत बडे

दाता सोमप

मोरोपंत बडे

महादेव खांबेडे

रघुनाथ सांबेडे

बाळाजीपंत बडे

नाता आचारकर

रावजी महाजन

रामचंद्र आचारकर

बाळ महाजन

भारकर पंतबडे

बाळ आचारकर

नाता कोझरेकर

बाणु जोशी

बाळाजीपंत सोमप

बाबा करवे

नाता करवे

अनंतमत पराजरे

विश्वनाथमत दातार

आतां श्रीवे

सांज्याधिक आरत्या,

अनंत, पदे इत्यादि पुढे देत आहे.

१३ देवाचे प्राचीन व अर्वाचीन चमत्कार

[माझे मित्र हे, नाट्यशास्त्राची जोशी यांनी हें चमत्कार

प्रकरण लिहिण्याची विनंती केल्यावरून मी यथालाभित ही

या खर्चामध्ये गुरणपोळीची

नांव समाराधना, हरिदास,

गुरव यांची संभावना, शोताचा

दस्त यातच आहे, समारचनेच्या

ताडुलाची नोंद यात नाही,

या टांकणवरून संभर धर्मा-

पुर्वीची धान्य, मत्तुरी इत्यादी

वस्तूंच्या स्वस्ताईची कल्पना

वेईल. संभव याचे दखत खर्च

कडनाहि उत्तरव सोटयात वेतो,

चितोपल याची दातार

जगाईत बाळकृष्ण सोमप

यांकर जोशी

महादेवमत याचे

हरमत सोमप

दातार आचारकर

मोतीचम

पुढील दोन तीन नांवें

कोळजत नाहीत.

महिती

महिती

महिती

महिती

महिती

महिती

महिती

महिती

महिती

महिती

महिती

महिती

महिती

महिती

महिती

५६ श्रीकोलेवर देवस्थानचा संक्षिप्त इतिहास.

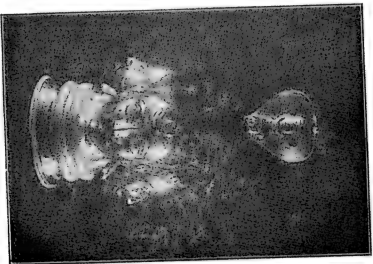
कुलस्वामीची सेवा करील आहे. - वा. शि. कोल्हटकर.]

देवालय हा गुराचा गोठा नसून हे एक हिंदूचें अत्यंत प्राचीन स्थान आहे. अर्थात या ठिकाणी प्राचीन परंपरेनुसार कितके पावित्र्य रक्षण करता येईल तितकें रक्षण करणें चांगलें. देवता या अत्यंत प्राचीन स्थानीच दास करतात. पावित्र्यरक्षणाचें तेज काही विशिष्ट आहे. ज्या ज्या देवस्थानांतून अशा ठाउँचें पावित्र्य रक्षण केलें जातें, त्या त्या देवता साक्षात्काराविनी अवलंबाचें प्रत्ययास येतें. याचें उदाहरण प्रत्यक्ष "श्री देव कोलेवर" हेच असल्यामुळे ताद्विषयक काही चमत्कार देता.

१ मुसलमानांनी अमदांनीचा काळ, अर्थात तत्कालिन हिंदूंची व देवस्थानांची स्थिती काय चर्चाची? आज या गांवावर हल्ला करवा, तर उधां हुसत्या गांवात लुटालूट करवी, जाल्याळ करवी, व देवालय मोडावा, असा निरवक्रम चालू असे. पुढांची वाढ आपणावर केव्हां येणार हें निश्चित नसल्यामुळे लोक नेहमी घलत असत; अशा अंदाजुंशीच्या काळातील गोष्ट: -

एकदां या कोळवर गांवावर मुघलांनी हल्ला केला. हल्ला पत्तविषयाचें सामर्थ्य अर्थात नसल्यामुळे लोक फार भयभीत झाले. इकडे या टोळीचें हातांत नंग्या समवेशी येऊन पडें, देवालयें उज्वलत करवाला आरंभ केला. श्री बांधेदरारणें^१ देवालय भट्ट करून मुघलिक असलेले श्रीकोलेवर देवस्थान भट्ट करण्याच्या हेतुने गुडांनी तिकडे पाव घेतला. ग्रामस्थ तर अत्यंत भयग्रस्त होऊन श्रीकोलेवरपासुं - 'देवा, बांवा, आपणच या संकटापासून रक्षण करणारा समर्थ आहात,' अशी प्रार्थना करूं लागले. इतक्यांत तेथी लोक देवालयाला घुसले. हें पाहून कित्येक

^१ भट्ट केलेली देवतां पंथी बांधेदर देवालयानेच पाठीमागे आहे.

प्राचीनचा जरा मुखबार.

१५ वा पा व र नि. त.

कर्तव्यदल्लोक प्राणावर उभार होऊन प्रतिकार करणारा सज्ज झाले. पण श्रीमन्नवतींनी निराळाच विचार केला. ती

चमत्कार असा :-

हल्लीं देवात्म्यांचे पाठीमागे जेथे पारिजाताचा वृक्ष आहे, तेथेच पूर्वी अक्षरवृक्ष होता. त्यातून एकपुत्री भूमे उत्पन्न होऊन ते पर्वतावर जुटून पडले. वायव्यरात्रे मंदिर मळ केले तसाच ते पर्वतावर जुटून पडले. कदां वेईल व भरपूर खट मिळेल, या प्रकार वेईहि स्वरूपे कदां वेईल व भरपूर खट मिळेल, या आशेने लुटारुनी भूमिकांचे कुलंक केले. परंतु मोठमोठ्या वृक्षांना पोखरून टाकण्याच्या त्या भूमिकांनी आपल्या प्रवर सामर्थ्याचे प्रदर्शन करून पर्वतांना 'अल्ला' की आठवण करून दिली व त्यांना स्वरवृक्षाळ केले.

एकहि पाऊल पुढे पडेल, जावे तिकडे भुंते, पहावे तिकडे भुंते, आणि रद्दीवे तिकडेहि भुंतेच ! दोघटीं बाहूलाज होऊन बुडून भुंतांनी पळ काढिला. जातां जातां काही भुंतांनी "काफरीच्या देवळांतील सांगडेल तेंच भयंरे" या हेतूने समोरच असलेला वंशाचा एक भाला मोठ्या धाण^१ पळविला. भुंते पाडलात करीतच होते. त्यामुळे भुंतांना हुलच्या कोजालाहि उपद्रव देण्यास सज्जच नव्हती. धावत पळत बसत तरी आत्मयामागें पळून जावे, म्हणून ते सर्व समुद्रकिनारी आले व आपल्या गलबलावर बडबडे. भुंते होतेशे.

देवाच्या मनात त्यांना योग्य शिक्षा करायची होती. सहाण

वातांनी सहाण गलबलांत ठेवतां व चमत्कार झाला तो असा :-

१ धाण - धाण - रत्नच असे पुढे पुढे धाण - एकाच धाण, पण देवाचेपरीं आवडत असेल; त्यांत 'धाण' हाच धाण सगळी पुढे शरीरा शत्रुत जावेच हे स्त्रीजिगी अचकल होत.

१. ती

२. ती

३. ती

४. ती

५. ती

६. ती

७. ती

८. ती

९. ती

१०. ती

११. ती

१२. ती

१३. ती

१४. ती

१५. ती

१६. ती

१७. ती

परिशिष्ट १ लं.

कोटेश्वर नांवाची प्राचीन रचना.

कोटेश्वर हा गाव फार जुना आहे. नांवाची वसाहत कोणी बसविली हे समजत नाही. सांघातिक रक्षणेपेक्षा पूर्वीची रचना फार निराळी होती व तीच या परिशिष्टाचे देत आहे.

सांप्रतचा शासणु-वस्ती असलेला बराचसा भाग ब्राह्मण म्हणून होता. या ब्राह्मणासमीप कोळी, मळारी, मुसलमान हे लोक राहत असचे. आतां स्थान कोळींपाशी वस्ती पुढेकोळ होती. हे कोटेश्वर या नांवाबद्दलच मिळ होते. मूळ कोळी + याटा, कोळ + घरा, कोळेश्वर हा अर्थ-मेशानुरूप समजवा. पूर्वी श्री. कोटेश्वर देवस्थानाचा भगवि ब्राह्मण असून तेथे मस्तीचे पाणी फार येत असले पाहिजे. सांप्रत देवालाचे समीप प्रायः १०० पाचलावर मस्ती येते. व २५-३० वर्षांपूर्वी याच ठिकाणी गळबते पानलावर मस्ती येते. व २५-३० वर्षांपूर्वी याच ठिकाणी गळबते येत होती असे बूढ सांगतात. याच प्रत्यक्ष प्रमाणाबद्दल आम्ही 'देवस्थानाचा भाग बांजण असावा' असे अनुमान केले आहे. या आमच्या बरोल अनुमानावरूनच एक समिप म्हणतात -- "आमच्या माते हे देवस्थान शेतात नांगर घालू असता प्रगट झाले नसून होडीचा नांगर टाकीत असता प्रगट झाले असचे. याला प्रमाणे श्रीः--

१. पूर्वी हे ब्राह्मण होते. सांप्रत देवस्थानाचीक १०० पाचलावर मस्ती येते. अबच्या ४०-५० वर्षांपूर्वी तेथे गळबते उभी राहता असत. यावरून प्राचीन कोळी तेथे समुद्र मराच पुढे होता. २. गांवच्या उत्पत्तीत कोळी + याटा म्हणजे "कोळपांचे ब्राह्मणे ठिकाण" असे आहे. अर्थात हे कोळी कॉमणच्या इतर

कोळपांप्रमाणेच मळींमारीचा वंश करणारेच होत. येतकरी असले तर समुद्रात याटा कडून राहते ना. शिवाय, कोळी शेतकरी असल्याचे इतिहास सांगत नाही. अर्थात हा नांगर होडीपाच वसला पाहिजे. कोळीघराचे समुद्र मार्ग मेल्यामुळे येथे शेत झाले, म्हणून नांगर याचा अर्थ कोडीचा नांगर असा झाला असावा.

तात्पर्य, देवाचे उत्पत्तीसंबंधक दंतकथेत- 'कोळी, नांगर व पाणी' ही विवशानमीप मानून तर्क करणारा तर असा फरता येईक की,-- 'मस्तीच्या वेळी पाणी मरण्यातून आणला मळींमारीचा वंश करणाराका कोळी होडीतून फिरत असता त्या होडीच्या नांगराला रगत लागले. " इ. ' बाबकांशी याचा विचार करवा. माते विचार करता आपण ७०० वर्षांच्या कोलाकडे पहात आही, हे स्मरण ठेवावे.

पूर्व वसाहत

कोटेश्वरदेवालापाच्या समीपच्या टोंगराचे पायथ्याशी बोड्याचे कोडी ब्राह्मण कुटुंबांतली मागवत (हिलीचे लाट) व बरे पाणी ५-७ घरे आणण यावया उत्तर टोकाला बरच्या मणपतीसमीप सावित्रीबलाकड 'दातार, पेडे, सोमण शिवाय बायले, बाप, दातार, गोबरकर, बडे, छारे, सातदे, कोणहडकर इत्यादि जुनी घराणीं होती. ही कुटुंबे भरमराटील होती. बागेवर, बरचा मणपति, व कोळेश्वर हीं फार जुनीं स्थाने होत. कोणी दुसऱ्याचे अवलगावे सांगतात.

मोजेची गोष्ट

बरच्या मणपतीबद्दल आस्थापिका सांगतात ती अशी -- हल्ली ज्या ठिकाणी मणपति आहे हा जोंपाटार होय. बर उल्लेखिल्या सावित्रीबाबलाकड असलेल्या ओड्याकांडी या १ हा बर अद्याप विकत आहे. या घरावाली बहुत सावित्री म्हण- याचा पुत्र मरण होत. म्हणून या बराला सावित्रीबर असे म्हणतात.

गणरायीची स्वारी होती, पुढे कालीतरांनी सोमण यांच्या वराण्यातील एका पुढ्याचे स्वन्यात घेऊन या गणपतीने सर्गिलेली श्री, "मो ओहपात वहात आहे. मावो अन्य स्वर्गी स्वपना करा.आणि तुम्ही आणखे परी भाद्रपद शुद्ध चतुर्दशीला पांचिव गणपति आपू नका. माझे पुजन करा. इ." नंतर त्या पुढ्याने हल्लींच्या जर्गी स्थापना केली. तेव्हापासून या गणपतीला 'सोमळांचा गणपति' असे म्हणतात. या सोमण-बराण्यात अद्यापि माद्रपद शुद्ध चतुर्दशीला पांचिव गणपति न आणता याचाच उत्तरव करण्याची परंपरा आहे.

या देवालयचा ओर्णोद्वार लोके १७८६ साली नानासोमण यांनी केला. त्यानंतर लोके १८८१ मध्ये पुनः ओर्णोद्वार करण्यात आला. माला मुमारे ११०० इतके खर्च आला त्यात प्रभाकर दिवजु सोमण यांनी पत्नी स्मरणार्थ ४०० रु. दिले.

परिशिष्ट २ रे

आधारीकर - आधारकर - आधारकर

कोट्यवरे गांवात सध्या आधारकर-आधारकर या उपनांवाची जीं बराणी विसतात ती सर्व मुळशी 'दातार' (श्रेश्ठी वशिष्ठ गोत्री) उपनांवाची होती. दाताराने आधारीकर नावे झाले

मावडल इतिहास संपादनात येतो असा:-

सरदार आहे याचे मानत श्रीकोटेश्वरराजे दंडन घ्यावे असे आले. त्यावेळी त्याचा मुक्काम दाभोळच्या समीप असलेल्या 'अंजनावेली' गांवात होता. तेथून कोट्यवरे गांवात काही पुढा-यांना 'अमुक' दिवशी आपण श्रीचे दंडनाला येणार असल्याने फळविले. अंजनावेलीच्या उत्तरेस मुमारे ५-६ कोसानर कोट्यवरे

गांव आहे तेथे येण्याकरिता ठरल्या दिवशी सरदाराची स्वारी निघाली. दिवस उघडाल्याने असल्यामुळे मागील आधारी गांवाी सैन प्रहरी विश्रुतीकरिता सायंकाळी मुक्काम केला. इकड कोपळरे गांवातील पुढारी दातारादि तीन शाहूदणहि सरदाराच्या स्वयंमताचे 'आधारी' गांवी आले. परंपराचे कुशल प्रथम झाल्यावर पुढाऱ्यांनी आपणांवरोबर आणलेला भजराणा व तीन बंड पाण्याचे घडे सरदारांना समर्पण केले. आधारी गांवाची वस्ती डोंगरावर असल्यामुळे स्वभावतः तेथे पाणी कमी, त्यात केन वैशाखाचा महिना. खर्चाचे तेथे भरपूर उबक मिळवें कठीण. हे आपण पुढाऱ्यांनी आपणांवरोबर सीतेतिक आणिले होते.

सरदारांनी त्या सर्व पदाधीचा गोमय परामर्श घेऊन आनंदाने म्हटले:- तुम्ही केलेला हा सरकार-विशेषतः ही तुम्ही समयसुचकता! पाहून सतोष झाला. पुढील काय पाहिजे? सरदाराची स्वारी आनंदित आहे असे पाहून तिघांनी तीन गांव मागितले. त्यांत 'दातार' उपनांवाच्या पुढ्याने 'आधारी' गांव मागितला. पुढे तेव्हापासून तो पुढर आपणाला 'आधारीकर' असे म्हणून् लागला. म्हणून त्याच्या वंशातील पुढरीह दातार हे गांव दातार आधारीकर या उपनांवाचेच व्यवहार करूं लागले. याप्रमाणे दाताराने आधारीकर झाल्याचा इतिहास आहे. कालीतरांनी आधारीकर हे नांव लुप्त होऊन त्याचा अपरंत आधारकर-आध-रकर होऊन सांडात त्या बराण्यातील लोक असाच व्यवहार करतात. तालुक्या या लोकानी आपल्या 'आधारीकर' या नांवानेच व्यवहार करतें शुद्ध. आधारकर-आधारकर लिहिणें फुडेंतें मुक्क होईल, पण 'आधारकर' लिहिणें अद्यापि बूक ठरेल.

आचारकर घराण्याचा आज फारच विस्तार झाला आहे. मंडई, पुणे, नागपूर, कलंकटा इत्यादी इतर इंग्रजी असणारे आचारकर हे सर्व मंडई कोलेधर गेलोलेच होते. यांचा कुलसभानी केलावाला, आचार, हा असून श्रीकोलेधर हा याचतील मुख्य देवत आहे. प्रसिद्ध योगालाच आचारकर याचे पुर्वज होते. भगवान मोक्षरोवर टेंभूला रक्षण्यास गेले.

१ बंड पणी झाले.

२ या घराण्याकडे आचारि नांवाची बोली चालू आहे. कमलाकर मंडईचे आचारकर नांवाला - ब्राह्मेचर्य घुले काही बोली आहेच त्यांचे आचारकर नांवाचे जसे तीव्र लिहिलेले जाळले.

— ० —

श्री. कोलेधराची आरति' नं. १

जय एकाक्षर* रूपाभेदय हेतो! रजतस सात्त्विक रूपे स्वकीर्ण* लातो। बहुतराज हीं शूर पा धरिले नागसि। *कृति पात्रलिसि सारवर अतीं सूरसि। जय जय कोलेधर त्रिगुणात्मक देवा। रघुनि पण गांधर्वीह कर्तितो तव देवा। जय० ॥ १ ॥ निव शिखर* मंगलसाहि त्रिपुरो मावळली। देह ध्यातां पार्श्वे जमनि स्थिर कल्यातां शयनापा सरली॥ जय० जय० ॥ २॥ त्रिगुणात्मक ह्रीं-यां त्रिगुणय चालविली। मानव रूपे मार्या स्वकूपी झालली। लब्धपरे या सार्गी ज्योतिर्लज वासली। विरवमर विरवात्मज ध्यालो कर्नासि॥ जय० जय० ॥ ३ ॥

आरति नं. २

फलमयभारे* मानव बहुनिव कष्टले। धर्मां टाकुनिपा पावरी ले। निर्गुणपरमेशाहे त्रिमयनिवा गेले। त्यासि उद्धारापा शंकर स्वरले। जय देव जय देव जय मुनि मुख घामा। आरती ओवाळें रत्नां* सोवयितो पणिर। प्रगटे जग सारापा त्रिकलावा स्वामी। परकरी* रीकलेले मंदिर बहु नाभी*॥ जय देव० ॥ २॥ कोलेधरें यामी सज्जन जे वसति। त्यांचे सद्गुणय मो वरणीहे कोति॥ मुहुरताले प्रतिदिनी वसति पावसि। सांगनि सौख्या अतीं कज-वि ते मुखि॥ जय देव० ॥ ३॥ मूर्तिमंडोप* शंकरा नेमा मुख घामले। साक्षात्कार देखुनि भक्ती मन रसले॥ जय देव० ॥ ४॥ विष्णु महेशात्रिगुणात्मक मुनि। करिता पूजन भावे मन कामने। शारदा-तले, व अक्षय सोमरात्रिक पद्मतीनेच तिलीं अलेख. मोन रं दुर्गापूजे, दुख, दोरी, कांति केले नाहीं। कोलेधर जवळचा भक्ते. * १३ भा वा पयामेलि प्रपल केजा आहे. २ कोकारका ३ सग पातयाज्य करीन २ जसे भ. ५ पायाच्या आरतये. ६ जोत. ७ कोळी. ८ धारपत्री

५२

पुरती। स्वकुण्डाज्जालीं भवतीत्या पश्चिमा। आपत्तापानुतिं^१ रानी जयतीं नाशिल सवराणा ॥५०॥ श्रीमल्लपल्लवकनं^२ पदपुगुलीं या जयतीं ॥ अय देव ॥ ५॥ मुद्रा^३ विमलार्थं पदरे कोलेबरा सोई नको। कोलेबरा^४ होकीनि अज्जमिचिदित्थी निमलं पानिना को। कोटिहलमकुल पातक नाशानि जलन मारण उपरको। कोले-या धामो लयति पाहुलां धाम नलको ॥१॥ केवलसो^५ पवित्र होकीनि नदपल या तरले। केवलसालिहि^६ पूज्यादि भक्ति रतिं साले। केवल असे लघुनरपि धूती नदतम हे मळे। केक-मुना-स्त्रीविषयी मोहति सासी मिली कोले^७ कोलेबर^८ ॥ स्वभानासननृत्त्रिगुणामक जो पावितसि म^९ पुण्यभरकरभक्तता जेसा कमली^{१०} होइदस^{११} इवृत्तिकर या जो कां अवतवरसामय। इवाय न न्दुपनि अमन्य भक्तो भक्ति विरम ॥३॥ कोलेबर^{१२} रती संता संतापावासादि को र। रम्य शिरी यमा मुंगायल्ले अनुमन साचार। रज्जवा तेषिक पहातां विमरकी घरदार। रमणी यक्षेवर^{१३} सुत-वामन हूँ सजन युगं

मज्जल-कोलेबर शिवसाध सदाशिव कोलेबर शिवको होरी। तदिलनतरादि साला नारायणमारी^{१४} ॥ अय देव ॥

नवीन

कोलेबर हरिश्चन्द्र सदाशिव कोलेबर हरि चन्द्र

जके १८५० साली देवांचे ऊगाहीन पाययांचे विनित्य

(मो) कोलेब केले, खात पुर्वतगत कोलेबरा कोलेबर देव

असल्याने देवांचे सजन हि विगुणामकर अगळे योग्य हूँ

देव्यापानु हेहि भजन म्हणिले जाते.

पद १६.

कोलेबर^१ हा सगुनरसवर^२ मना साणा। इहुर^३ कोलेबराले ठिकलीं मज म्हणे पाव = या म्हणे करवाया अर्थ

१ संकटापापन, २ चाली कील, ३ अद्याप मनुष्य, ४ देवाची पीडा टाळून = निरुत्कार होउन दृष्टिगोळाचे जे

ज्यासि ५० वर्षांपेक्षा अगदी, नारायण भवि कोल हूँ लोकांसा सारल जेणे ते तरले, सर्वोत्तम पुन साहे, ५ शिव देव

नाही करायल मू, बावळ-बावळी जावेली, मुकूट = केसर = ईश, विष्णुहो लोकांसा साक्षा? अशा कोल आहे,

नारायणाला खाई हे गुह्य असावेच, सारल श्रीकोलेबरा^६ 'हर' धार करीरे गोविंदा जाते, ८ नेह जेव सारवाणा

नारायणाला खाई हे गुह्य असावेच, सारल श्रीकोलेबरा कांही कविल साया. जेव-पवन, ९ सोकोरे, माशकोडित होऊन किती कोले

नारायणाला खाई हे गुह्य असावेच, सारल श्रीकोलेबरा कांही कविल साया. जेव-पवन, ९ सोकोरे, माशकोडित होऊन किती कोले

नारायणाला खाई हे गुह्य असावेच, सारल श्रीकोलेबरा कांही कविल साया. जेव-पवन, ९ सोकोरे, माशकोडित होऊन किती कोले

नारायणाला खाई हे गुह्य असावेच, सारल श्रीकोलेबरा कांही कविल साया. जेव-पवन, ९ सोकोरे, माशकोडित होऊन किती कोले

नारायणाला खाई हे गुह्य असावेच, सारल श्रीकोलेबरा कांही कविल साया. जेव-पवन, ९ सोकोरे, माशकोडित होऊन किती कोले

नारायणाला खाई हे गुह्य असावेच, सारल श्रीकोलेबरा कांही कविल साया. जेव-पवन, ९ सोकोरे, माशकोडित होऊन किती कोले

नारायणाला खाई हे गुह्य असावेच, सारल श्रीकोलेबरा कांही कविल साया. जेव-पवन, ९ सोकोरे, माशकोडित होऊन किती कोले

१ मना-भक्ता, २ कीर्ती, ३ पानि, ४ जलरोतर

काको, ५ केले संक्षेपादनी, ६ या कोलायन लेख करवाया अर्थ

१ केलायन साया अर्थ-मार्गको विरम, २ लघुत-वहिन म्हणजे

कोलेबराले ठिकलीं मज म्हणे पाव = या म्हणे करवाया अर्थ

३ पहातां विमरकी घरदार १ रमणी यक्षेवर २ सुत-वामन

४ पुन्यभरकरभक्तता जेसा कमली ५ होइदस ६ इवृत्तिकर

७ या जो कां अवतवरसामय ८ इवाय न न्दुपनि अमन्य भक्तो

९ भक्ति विरम १० कोलेबर ११ रती संता संतापावासादि को

१२ र। रम्य शिरी यमा मुंगायल्ले अनुमन साचार। १३ रज्जवा तेषिक

१४ पहातां विमरकी घरदार १५ रमणी यक्षेवर १६ सुत-वामन

१७ पुन्यभरकरभक्तता जेसा कमली १८ होइदस १९ इवृत्तिकर

२० या जो कां अवतवरसामय २१ इवाय न न्दुपनि अमन्य भक्तो

२२ भक्ति विरम २३ कोलेबर २४ रती संता संतापावासादि को

२५ र। रम्य शिरी यमा मुंगायल्ले अनुमन साचार। २६ रज्जवा तेषिक

२७ पहातां विमरकी घरदार २८ रमणी यक्षेवर २९ सुत-वामन

३० पुन्यभरकरभक्तता जेसा कमली ३१ होइदस ३२ इवृत्तिकर

पद २ रे

काला आनं कौटिल्येन पार्श्वे दौले मरुति । आहं जगत्ते नै
कोटी सुयद्विती । कालासिवा राणा अनुनि येन श्रवतलानि । उच्च
मलजन ह्यै च्याये मानसो ॥ १ ॥ मिहनादे सोदावाधि क
'आवतंती' । यथा देहनि पावन करिणि पादुकी लोचनी ॥ २ ॥ उक्त
हृषा पाद 'कुलकातिकारसी' । आनंदोनि 'मुलपाव करिणि कौल
परिनि ॥ ३ ॥ चौवडयाचा नाद जुळ, मनें तो छविना । हरि
आनंदें पवति । किसकिनि मो तू पण अवघे नाचनाति ॥ ५ ॥
प्रवक्षिणा कलनि जयेराहति द्वारी । सत्युनी सर्वदि १० भाव तमिल
११ कुरंगोरी ॥ ६ ॥ करेनियां आरति दवोना आती । पादुनि
सुंदरयान हृदयी साठविनी ॥ ७ ॥ सांज्योनि ध्यान विनि
११ वैदसुति । करोमियां हरिकथा मुलाल उमळति ॥ ८ ॥ ११ वाचा
मो वास मानुनि निवति ११ परिसावी ॥ ११ वाचया ३ नेमुनि निवति
रवद्वी ११ मिळवी ॥ ९ ॥

५ कालिक कृष्ण ७ आ कलिकेन देवलो ८ चादीचा
हो जगत् १० सर्वेनाय समर्थ करणें नृपणें निहंनराज्यांनि राखे
११ मलजनायकें गीर कलिकेना कौटिल्येनचें डिक्कणी, १२ पावली झाले
वर देवराज होले, १३ चौवटी करि देवाला जेव्हा श्रवतल केली, १४ ऐकणी
१५ योगावली होले, १६ मरुति न जगतां जुड्या लकावत मिळत-न-मळुक
कर, या परचा कांनि कै, मरुतिनायां माने होत, मरुती देवाचे डिक्कणी कर
मनि होत, यथा श्रवतलनिच मरुत आहे.

गाणें १ ले

कुलस्वामीने करीलें विमान । मिदि पावती देवा मलानना ।
पारसती घाहें हें वरदान । पुरुषोत्तमिने पदासि वंदून । कुलस्वामी
कौटिल्येन जालेही ॥ १ ॥ कुलपदें नाचवें काल्याचे गुण्यकार ।
आहे श्रवतल प्रपटले परमेश्वर । अष्टा विष्णु मनेस विष्णुपाकार ।
कुलो नापनी आपले शेत तारें । मिवात्मस्वामी जालना नापार ।
कुलकांतुनि निवली रक्त धार । आला-यावरला-मपतसे वर वर ।
आले पादुन मनति विना घोर । आला-यावरला-मपतसे वर वर ।
आले सोडून कोडिले राहिले वर । कुलस्वामी नाच ठेविले कौटिल्येन ।
प्रसन्न झाला इच्छिळा माते वर । कुलस्वामी नाच ठेविले कौटिल्येन ।
हेऊळ बांधाया दिवले शेत सारें । आपले चरवीं मनिह दे निरंतर ।
विमान आले रगवेळे तलकाळ । उठविला केलानी त्याला नेला ।
मनेनी चरवीं ठाव दोला ॥ १ ॥ कुलस्वामी ० १ ॥ कुलपदें पंथी
कौटिल्येन देवराजा । कुलस्वामी जमी तो लांघ माला । जटा, मुकुट
सुडकरी, शिरी गला । बाळीं चड गरीय नेवीं जवाला । जवळ वसविल
तो पावुरला । मलानना अंकी घे निरवेला ॥ २ ॥ कुलस्वामी ० १
अष्टा विष्णु मनेस नाप त्या । विष्णु आत्मा देव ह्या त्याचे ठायीं ।
आचारवर आसन देवाच्या । सर्वमय सर्वदि अनी त्याहिला ।
विष्णुळ उमर द्याता माला यथा ॥ ३ ॥ कुलस्वामी ० १ कुलस्वामीने
देवपुळ महिमान । यथा सविज खेन हा निवत । केशवराज आमुव
लक्ष्मी नारायण । पादा सविज खेन हा निवत । केशवराज आमुव
महाराजान । यती जाली त्याचे दर्शन । मोठे साष्टि अक्षयभारायण ।
वचनवी कुलस्वामी तीपवह । मोठे आतावे पाणी परिपूर्ण ।
दयावी योनाति सब जल । पीर, शीर, सागर संविधान ॥ ४ ॥ कुल ० १
सग लागवानीं बांजिले देऊळ । गोचकरी समस्त अनुकर । सेवा
करिनि मिळुनी नारीनार । प्रवक्षिणा साष्टांन समस्तकार । पाणी
कलदासी आमुनि दोहोही करी । नेऊनि बांजिली मलस्त्री साम्बादरी
विहाराह ऐकनी मधुर । आचारिली दीप आनि करुंर । घुप दीप

कोटेश्वर । जहाँ मध्य द्वैतसे कोटेश्वर । नैरेख आदि
 कोटेश्वर परेश्वर ॥५॥ कुल० । नीलकंठ नाम शोभाते ज्योति
 र्मिव कोट कोटाचा राहु साला । रामनाथ तो कर्ण घरधारा
 ललाटे राहु तो जसला । खटाणाचा समीचा मेळा । स
 मवानास राहुआरा । विनामरमवि शीति मोठा जाला ॥ ६
 कुल० ॥ कोलासीचा साम्य हा कंवा आला । जगाचिसे प्रतिब
 म्भटला । सागराचे तोरी तो डंसला । पृथ्वीवर दगा के हेस
 पासयाला । अंबबाई^३ मिवनंदो^४ त्याला । आधिक देवता^५ जणे
 डंकलेला । जगहि आतालो मठीचे^६ पाषाणुला^७ । त्याचा पुन
 णालाचें रोगीपाला । मदीमविष पाचपति^८ काळ त्याला ॥ ७ ॥
 कुल० । घर वृत्त तयांचे पुढेआला । वैष्णवरपरे हा घर विला
 पुषादुष्टि पृथ्वीला वाळवला^९ । स्मरिताचि सैकटी पावे त्याला
 ललनामने^{१०} हृदयी प्रभाटला । सवु मारे चरणीं ठाव छावा ॥८॥
 कुलरामि० ।

१ कोटेश्वर हें शिव देवता आहे या भावनेने हें जगन केले आहे. २ या
 कटपासपुत्र अश्वरपरीत लामाळील कर्मे देवताका उल्लेख केला आहे. ३ दुर्गा-
 श्वरें स्थापलेला झाली. ४ या नावाचा एक धारा-वहाव पडले आहे. ५ रामा-
 जनेक अतस्त मागुर व हलके अस्तवामुळे रोण्याला. ६ पाच मार्ग. ७ घरचा
 बाहेर ५० वर्षांपूर्वी अश्वेकाचे वडेन वैष्णवाचिसे आली जवळी केले. सवु
 तनेने लडिक केला. अस्तवामुळे वैशिष्टाचि पाचपास या नावाला मनुष्य
 माले आहे. ८ मनुष्याच बापाई कुडावुड तसेच ठेवने परंपरेमध्ये दिले आहे.

संपूर्ण

श्री कोटेश्वरदेवस्थानसमिती

—: आमची पुरतकें :—

श्रीकोळेकर देवस्थानाचा इतिहास. (आमूति २ टी.)

कोळेकर हे देवस्थान रत्नागिरी विस्तारपीठ कोळेकर या नांवाने आहे. देवस्थान स्वतंत्र व स्वतंत्र आहे. याचे, बरे, परंपरागत मोठे, याद, कोळेकर इत्यादि धर्मस्थानाच्या कुळस्थानी आहे, या इतिहासातील नवीन बरीच माहिती आहे. जके १८८३ साली जाळ्याने अतिदागुल्ल्याची संविस्तर माहिती दिली आहे.

साविधानं ब्रह्मणस्पतिस्तुतम् । (पु. सं १२ मूल्य १॥ ह.)

या नवीन आयुषीत पुढील काळ विषय आला असून यादिक बर्गाला अत्यंत उत्पन्न अशी भुवनेश्वर, हीमेश्वरक नामाने माहिती देताहे नवीन प्रकारचे पाठोळी असल्याने हे पुस्तक यादिक बर्गाला अत्यंत उत्पन्न गाळे आहे. विषय पुढे पाठ्याने बर्गाला अत्यंत उत्पन्न व लक्ष्मण याचे प्रयोग बर्गाले असल्याने नवीन बर्गाला अत्यंत बर्गाले आहे. मित्रांनी उत्तम अभिमान. (वर्ग. लोकांचे आहेत.)

श्रीस्तुतविधानम् । (पु. सं १४० मूल्य २ ह.)

यात श्रीस्तुतविधानाचे बर्ग, त्याचोळी बर्ग याच्यामुळे मित्रांनी पुढील बर्ग, हीम, विविधकामनामुळे असल्याने बर्गाले, त्याचे बर्गाले, व विविधकामनामुळे असल्याने बर्गाले आहे. या विषयाबद्दल नवीन बर्गाले आहे. मित्रांनी उत्तम अभिमान.

—: पुस्तके मिळण्याची ठिकाणे :—

१. नागपणशास्त्री कोरगी, पु. को आर्य रत्नागिरी.
२. नागपण महादेव केळकर, बर्गाले रत्नागिरी विद्या पाठे मित्रांना सावनाची बर्गी मुंबई नं. २
३. बर्गालाचे द्या आर्याकर, बर्गाले बर्गाले—बर्गालाची बर्गी मुंबई नं. २
४. बर्गाले बर्गालाचे बर्गाले, पु. को बर्गाले, वा. बर्गाले रत्नागिरी.